

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

Традиційна матеріальна культура села Гать у першій половині XX століття

Дорчі Сабіна Олодарівна

Студентка IV-го курсу

Освітня програма Середня освіта (Історія)

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 201_

Науковий керівник:

Кейс Б. Г.,
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедрою _____:

Чотарі Ю. Ю.
доктор філософії, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 201_ року

Протокол № _____ / 201_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**Традиційна матеріальна культура села Гать у першій половині ХХ
століття**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

Дорчі Сабіна Олодарівна

Освітня програма Середня освіта (Історія)

Науковий керівник: **Кейс Б. Г.,**

доктор філософії, доцент

Рецензент: **Дорчі Кароліна Дюлівна,**

старший викладач

**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék**

**GÁT KÖZSÉG HAGYOMÁNYOS TÁRGYI MŰVELTSÉGE A XX. SZÁZAD
ELSŐ FELÉBEN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Darcsi Szabina

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: Középiskolai oktatás (Történelem)

Témavezető: Kész Barnabás,

PhD, docens.

Recenzens: Darcsi Karolina,

főiskolai tanár

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. Розділ. Короткий огляд історії села Гать	8
1.1. Зміни населення протягом століть	13
1.2. Чехословацький період.....	14
1.3. Приєднання до Угорщини.....	15
1.4. „Маленький робот” в селі Гать.....	15
II. Розділ. Огляд літератури.....	18
2.1. Монографія Йозефа Ботліка, енциклопедія історії та етнографії с. Гать.....	18
2.2. Література, що стосується історії села Гать.....	20
2.3. Література, що займається етнографічною характеристикою поселення.....	23
III. Розділ. Характеристика матеріальної культури села Гать	25
3.1. Етнографічна колекція вздовж болота Серне	25
3.2. Народне будівництво: двір, будинок та його обладнання	27
3.3. Народні костюми.....	32
ВИСНОВКИ	36
РЕЗЮМЕ.....	37
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА БІБЛІОГРАФІЯ	38
Додатки.....	40

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
I. FEJEZET. Gát község történelmének rövid áttekintése	8
1.1. A lakosság számának változása az évszázadok során.....	13
1.2. A csehszlovák időszak	14
1.3. A visszacsatolás	15
1.4. „Malenkij robot” Gáton	15
II. FEJEZET. A témával foglalkozó szakirodalom áttekintése	18
2.1. Botlik József <i>Gát</i> monográfiája, a település történetének és néprajzának enciklopédiája	18
2.2. Gát történelmével foglalkozó szakirodalom	20
2.3. A település néprajzi jellemzésével foglalkozó szakirodalom	23
III. FEJEZET. Gát község tárgyi kultúrájának jellemzése és bemutatása	25
3.1. Néprajzi gyűjtés a Szernye-mocsár mentén	25
3.2. A népi építkezés: az udvar, a lakóház és annak berendezései	27
3.3. A népi viselet	32
ÖSSZEFOGLALÓ.....	36
REZÜMÉ	37
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK	38
MELLÉKLETEK	40

BEVEZETÉS

Szakedolgozatom témája *Gát község hagyományos tárgyi műveltsége a 20. század első felében*. A Szernye-mocsár környékét már többen is kutatták több szempontból is megközelítve, illetve már több publikáció is született róla. Azért választottam mégis ezt a témát, mert konkrétan Gátról nem sok forrás lelhető fel, továbbá gáti lakosként közelebbről meg szerettem volna ismerni annak a falunak a történetét, valamint néprajzi oldalát, amelyben jelenleg élek. A településsel már harmadik éve foglalkozom, az első évfolyammunkám egy általános néprajzi jellemzést ad Gátról, tavaly és most pedig konkrétan a tárgyi műveltségre szerettem volna kitérni és részletesen bemutatni. Véleményem szerint a Szernye-mocsár menti falvak néprajzi szempontból még fehér foltot alkotnak, amelyet a dolgozatommal igyekszem valamelyest kifesteni.

A munkám célja az, hogy röviden bemutassam Gát történelmi hátterét, a Szernye-mocsár menti falvak – különösképpen Gát – tárgyi műveltségét, valamint ismertessem azokat a szakirodalmi kiadványokat, amelyek már foglalkoztak a területtel.

A kutatás módszerei: primer források feltárása, ezekből a kinyert információk közlése, illetve a már publikált szakirodalomból kiemelni azokat a dolgokat, amelyek konkrétan Gát községről és az egykori Szernye-mocsárról szólnak. Továbbá terveztem terepbejárást, helyszíni szemlét, fotó- és hanganyag készítését stb.

Fontos megemlítenem, hogy a dolgozatomban többször is előfordulhat a Szernye-mocsár megnevezése. A legtöbb helyen igyekeztem kiemelni, hogy ez a fogalom egy egykor létezett láp megnevezése volt. A mocsarat az előző évszázadokban lecsapolták, s a helyén már csak egy kisebb kanális maradt. Viszont néprajzi szempontból a Szernye-mocsár környéke továbbra is egy elkülöníthető fogalom, kistáj.

A kutatás helyszínei között volt a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtára, illetve interneten is találtam hivatalos oldalt, amelyben hasznos információkat közölt a témámmal kapcsolatban. Ilyen volt például Balogh István összefoglaló munkája, amelyet Bél Mátyás, illetve Laurensik Keresztély kéziratai alapján írt. Jelenleg a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban található. Továbbá a kutatás helyszíneként jelölném meg magát a községet, ugyanis a terepen végzett kutatásom során régi építésű házakat kerestem fel és fényképeztem le. A régi használati tárgyak felkutatásában pedig Román Erika, a Gáti Kovács Vilmos Középiskola igazgatónője volt a segítségemre, aki az iskola múzeumába gyűjtötte össze ezeket az eszközöket és gépeket.

Dolgozatom kiinduló hipotézise az volt, hogy a település hagyományos népi kultúrája az utóbbi 100–150 évben végbement drasztikus változások ellenére még kutatható, dokumentálásra alkalmas.

A dolgozat szerkezetileg 3 fejezetből áll. Az elsőben mutatom be Gát rövid történelmét, a második fejezetben a témával foglalkozó szakirodalom van részletesen bemutatva, külön alpont szentelve Botlik József *Gát* című falumonográfiájának, hiszen ez adta a legnagyobb segítséget a munkámban. A harmadik fejezetben kerül taglalásra a község tárgyi műveltségének jellemzése.

A néprajzi jellemzésnél főleg Gönyey (Ébner) Sándor kutatásaira támaszkodtam. Mivel Gönyey a legtöbbször csak említéseket tesz Gátra, így a szomszédos falvakban végzett részletesebb munkáit veszem alapul. Mivel ezek a települések nagyon közel voltak és vannak az általam kutatott faluhoz, ezért lehet feltételezni, hogy ugyan az jellemezte Gát tárgyi kultúráját is.

I. FEJEZET

GÁT KÖZSÉG TÖRTÉNELMÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Az egykori Szernye-mocsár közepén fekvő Gát községet először 1374-ben említi egy oklevél, Makkos (Jánosi) szomszédjaként. Viszont maga a mocsár már 1272-ben is feltűnik egy adománylevélben, amely V. István királytól származott.

Gát a nevét onnan kaphatta, hogy a szinte áthatolhatatlan lápot – mely évente többször megduzzadt és komoly áradásokat okozott – tápláló egyik fő vízfolyást, a Mérce-patakot a későbbi településnél elreteszelték, azaz gátat építettek ide. Egykor gátnak hívták a mocsaras helyeken keresztül vezető utakat is. Lehoczky kijelentette: *Gát a Nagy-tón volt gáttól, „clausura”, melyről a XIV. század okmányaiban gyakran történik említés, kapta a nevét.* Ezt erősíti a község nevének eredetéről szóló helyi elbeszélés (monda) is, amelyet a faluban sokan ismernek, és igaz történetnek tartanak.¹

Én magam több gáti lakost is megkérdeztem a község nevének eredetéről. Mindegyik elbeszélés megegyezik, azaz a falu egy fából készült gátról kapta a nevét, amelyet a mocsárra építettek (a falu neve ma ukránul: Гaть, amely a magyar elnevezéséből ered²). Az alábbi képen látható a község jelenlegi névtáblája.

1. kép: A község névtáblája

(Fotó: Darcsi Szabina, 2020)

„Már én sem tudom pontosan miért pont ez a neve, de gyerekkoromban én is azt hallottam, hogy a mocsárra épített fagátról kapta a nevét.” (K.M., Gát)

Gát község a Mérce-patak bal partján keletkezett. A jobb oldala már újonnan települt. Ebből kifolyólag a mai napig két részre osztják a községet: a bal oldalt egyszerűen „Falunak” mondják -

¹ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 26. o.

² Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993: 80. o.

amely legalább 8 évszázada keletkezett -, a jobb oldalát pedig Újvégnek nevezik. Fél évszázaddal ezelőtt ez az elkülönülés sokkal érzékelhetőbb volt, a két településrészt lakói között gyakori volt az ellenségeskedés.

A település a Beregi-Tiszahát központi részén fekszik. Gát az Ungvár–Munkács–Beregszász–Nagyszőlős útvonal mentén helyezkedik el, így ennek köszönheti azt, hogy a XVIII-XIX. században nagy fejlődésen, a lakosság szempontjából pedig gyors gyarapodáson ment keresztül.³ Az érkező izraelitákat a falu kedvező földrajzi fekvése, a ruszinokat az ottani munkahelyek vonzották⁴

A XIV. században Bereg vármegye 4 szolgabírói járásra volt felosztva. Gát ekkor Guthy Benedek járásához tartozott. A XVI. században a község és szomszédos települések lakói nagyon sokat szenvedtek az átvonuló különféle ellenséges hadaktól. Az 1552. évi adóösszeírás szerint Gát teljesen elpusztult, de a következő évben a megmenekültek visszatértek és újjáépítették lakhelyüket. 1553-ban húsz család lakott a községben.⁵

Legrégibb idők óta a községet a munkácsi várhoz tartozóként említik. Egy XVII. században kelt összeírás szerint a pap háza és a templom paraszt-fundusok voltak.⁶ A Szernye vizén állt egy malom, melynek egyharmadát a molnár, kétharmadát pedig a vár használta. A vetésekből a tizedet adták a királynak. A lakosok többnyire magyarok voltak, úgymint Király, Lőrincz, Gara, Turi, Botos, Pál stb. Ezekből a vezetéknevekből számos még a mai napig is megtalálható. A gáti malom 1752-ben hatósági intézkedés folytán elhordták és szárazmalommal pótolták.⁷

A munkácsi-szentmiklósi domínium területén 1781-ben 876 és háromnyolcad jobbágytelket írtak össze. Egy másik jegyzék felsorolta a vármegye főutjait, amelyek között az egyik legfontosabb a Gáton áthaladó, Munkács és Beregszász városát összekötő vonal. Korabeli írások szerint ez az útvonal többnyire sáros volt, esős időben pedig járhatatlan. Az 1780-as évektől Budinszky János irányításával, a hatóságok megkezdték a főutak javítását, kiigazítását, és igyekeztek azokat kemény, ledöngölt alappal ellátni. 1820-ban, a gáti híd újjáépítése után két évtizeddel, az uradalom megmagasította a Munkács és Gát közötti főutat. A munkálatok során az út nyomvonalát is kijelölték Gáttól Munkács felé.

A Bereg vármegye egyik legfontosabb közlekedési vonala, a Gát és Beregszász közötti szakasz volt. Ezt 1836-ban építették újjá, szélesítették és megemelték, árkolták. Ezzel a

³ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 7. o.

⁴ Kopasz Gyula: *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között*. In *Együtt* (18. évfolyam) 2016/1. szám: 73. o.

⁵ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 51-63. o.

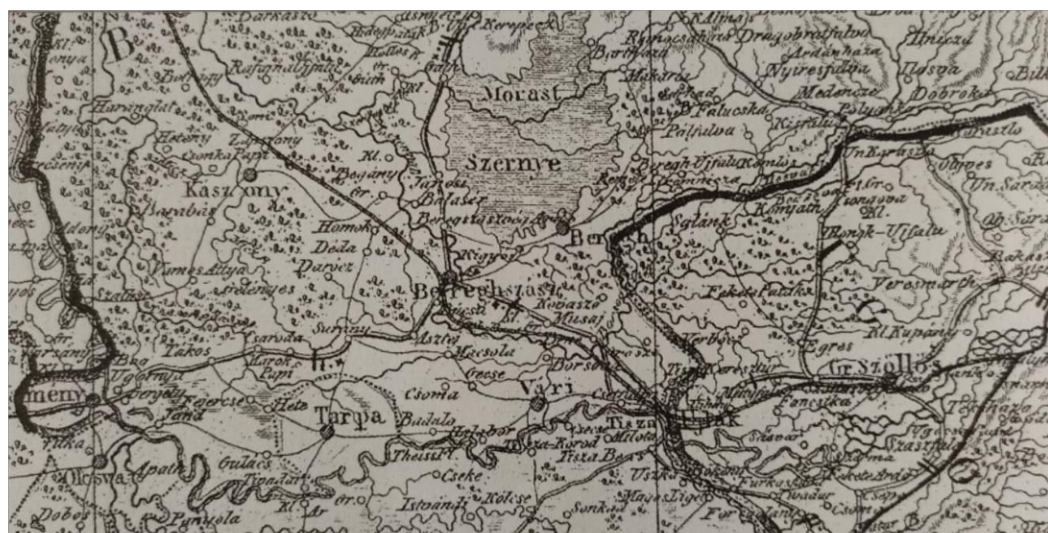
⁶ Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993: 81. o.

⁷ Lehoczky Tivadar: *Beregvármegye monográfiája*. Ungvár, Pollacsek Miksa könyvnyomdája, 1882: 258. o.

munkálatokkal létrejöttek azok a feltételek, amellyel lehetővé vált a megyeszékhely postahivatalának a megnyitása (a Gáton áthaladó, Munkács és Beregszász közötti postajárat).

A szabályozások előtt Bereg vármegye teljes területének egyharmadát állandóan vagy időszakosan víz fedte. Az elöntött települések száma elérte a 116-ot. A Tisza körülbelül harminc kilométerre folyik Gáttól, de jelentős hatással volt az egykori Szernye-mocsárra, s vizének duzzadására. Így a községet vagy a szomszédos településeket gyakran elöntötte a víz. Éppen emiatt a XVIII. században elrendelték az északkeleti országrész folyóinak a szabályozását.

Az egykori Szernye-mocsár az egykori Beregvármegye 10 települését foglalta magába: Beregújfalú, Bártháza, Makarja, Dercen, Fornos, Gát, Nagyberég, Makkosjánosi, Beregardó és Kigyós⁸. Ez az alábbi térképen is látható, amely a XIX. században készült. Gát község a térképen *Gath*-ként van feltüntetve, a mocsár észak-nyugati részén.

2. kép: A láp és környéke a XIX. század első felében

(Forrás: Botlik 2001, 16. o.)

Gát község mocsaras állóvíze teknősbékákban és csikhalban gazdálkodott. Bél Mátyás és Laurensik Keresztély leírásai szerint – amelyet Balogh István fordított le – a mocsár 28701 holdat foglalt el. A leírásban úgy utalnak rá, hogy *jó volna ha megművelnék és akkor a falvak is gyarapodnának. Adja az Isten.*⁹ (Végül 1950-ben szabályozták is a Mércét, medrét kiszélesítették és kiegyenesítették.)

A mocsár lecsapolására 1781-ben egy tervet dolgoztak ki. 1795-ben Gát község alatt, a Vérke – Szernye torkolatánál kőből zárógátat kezdtek építeni, viszont ezt 1798-ban az árvíz elsodorta. A mocsár lecsapolására végül az osztrák kormányhatalom adott tényleges lehetőséget, 1867-ben. Egy évvel később Beregszászon bírósági eljárást indítottak a láp felosztására. Végül ezeket a

⁸ Dupka György: *Historia Est Magistra Vitae*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 2017: 71. o.

⁹ Balogh István: Bereg megye leírása I.

Forrás: <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/11-72.pdf> (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.)

munkálatokat 1874-ben kezdték meg. Lecsapolására 439 kilométer hosszú csatorna építését tervezték. Újabb részeinek megmunkálására az 1920-as években került sor. Ennek során a vizet a Csap melletti Tiszaásvány falu közelében lévő Tiszába vezették. Viszont egy évtizeddel később rájöttek, hogy kár volt beleölni azt a sok pénzt, ugyanis a mocsárból nyert földek nem voltak olyan termékenyek, mint azt hitték. 1950-ben kiirtották a lúp bokrait, elvezették a még megmaradt vizeket és kivágták az erdős részeket.¹⁰

Régen a nyári hónapokban a Fekete-víz és Mérce vízhozama csökkent, így megkönnyítette a csíkkal fogását, amellyel a gáti asszonyok egy csoportja foglalatzkodott. Az utat, amely a Mérce csíkban gazdag részéhez vezetett, Csíkos-érnek hívták, pedig hivatalosan Kossuth utca a neve. Ez a helybéliek által szerzett elnevezés a mai napig fentmaradt. A patak régen más halban is gazdag volt, így sokan foglalkoztak halászattal, viszont ez a mai napra szinte teljesen megszűnt. Napjainkban már nem található a környékén egyetlen őshonos bokorcsoport sem. A vadon élő állatok, illetve vízimadarak eltűntek. A mocsár lecsapolásával a természeti körülmények teljesen megváltoztak, a hajdani életmód már csak történeti módszerekkel kutatható, illetve rekonstruálható.¹¹

A XIX. század utolsó harmadáig állóvizek, süppedékes lúpok, néhol sekély vízzel borított, többnyire vízínövényekkel sűrűn benőtt, szinte áthatolhatatlan vizenyős részek borították a Gát – Dercen – Makarja – Beregújfalú – Nagyberég – Makkosjánosi – Mezőkaszony – Hetyen – Nagydobrony – Ignéc – Nagylucska által határolt ár-, illetve belvizes terület túlnyomó részét, a Szernye-mocsárral együtt több mint százötvenezer katasztrális holdat. A történeti Magyarország egyik legjelentősebb lúpvidéke volt ez, amely csak nyugat felé nyitott, de ott is sokféle homokdombok – gorondok – fogták vissza a vizet.

Az 1870-es évektől végzett egységesített környezetátalakító munkálatok előtt ezért az előbbi belvizes, illetve a kiterjedt lúpos és mocsaras területen élő emberek – így Gáton is – sokrétű ártéri gazdálkodást folytattak.¹²

Fényes Elek Geographiai szótárában a következőképpen ír a faluról: *Gáth, magyar falu, Bereghvmegyében, Munkácshoz délre 2 mfl-d-nyire (mér földre), a Szernye mocsár mellett, a honnan ez gáthinak is nevezetik. 4 r. kath., 649 ref. lak. Ref. anyaszentegyház. Földe jó búzatermő s egyenes; erdeje, nádja, csíkja, vízimadara bőséggel. F. u. gróf Schönborn.*¹³

1855-ben Gát a beregszászi járásba tartozott, melynek járási szolgabírói hivatala Beregszászban volt. Az uradalom 21 kerületében volt Gát és Pusztakerepec, amelyről így írtak: fekvése sík, az uradalom kezelése alá tartozott harminc udvar (porta), három gyümölcsös, 1038

¹⁰ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 16-19. o.

¹¹ Uo.: 20. o.

¹² Uo.: 10-13. o.

¹³ Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára (Kárpátalja)*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség; Ungvár, 1998.

szántó, 628 rét. Az összeírás egy állóvizet is feltüntetett: a Tó az egykori Szernye-mocsárnak Gát falut illető része volt.¹⁴

1911-ben a Pesti Napló megírta Gát szenvedését. A faluról szóló cikk a következő címet kapta: *Megölnék egy magyar falut*. Az újság egy tudósítót küldött, hogy látogasson el a faluba, s végül a cikket Hegedüs Gyula írta meg. Ő pedig a következő képpen ír a községről: *Minden háza siralomház, amelyekben már csak fölajdul az élet, mert érzi a halál iszonyatos közelségét... Dobra kerül minden s ezen a napon tudathatja a belügyminiszter, hogy Gát községe, amely Beregszásztól tizenhárom kilométerre, a tiszaháti járásban ezerötszáz lelket számlál, megszűnt*. Ezek után a szörnyű mondatok után az újságcikk bemutatja a bereg vármegyei alispánt, Gulácsy Istvánt és azt, hogy a gátiak hogyan álltak neki szemben. Így írja: *A falu ellenszegült az alispánnak s a falunak ezért meg kell halnia... s a többi falu megtanulja ebből, hogy vagy engedelmeskedik az uraknak vagy pusztul...* Továbbá a cikk arról is beszámol, hogy a gáti nép milyen gazdag volt, s hogy Lórántffy Zsuzsanna még egy 1308 holdas erdőt és legelőt is adományozott a falunak. *Adom az én szegény gáti jobbágyaimnak...* – így kezdődik az 1643-ban kiadott adománylevele.

Majd a cikk így fejezi be beszámolóját Gátról: *A falu olyan, mint egy nagy siralomház. Nem beszélnek, csak járnak, ödöngenek szótalanul egymás mellett. Benn a vármegyénél azért törődnek ezekkel a szerencsétlenekkel. Csendörököt fognak kirendelni, mert félnek ettől a néptől. Ez a nép, amely Amerikából is hazajött, egy szálig nagyon szereti ezt a földet... Ezek az emberek nem fogják szótalanul túrni, hogy elvegyék a földjeiket, amikor érzik, hogy az igazság az ő részükön van. Ki fog felelni a vérengzésért? Ki fog felelni nyolcanhét családért, ezerötszáz lélekért, egy megölt magyar faluért?* (A cikket lásd a mellékletekben).¹⁵

Az 1940-es évek elején a Néprajzi Társaság által Gönyey (Ébner) Sándor, Pálóczi Horváth Lajos és Tagán Galimdsán a környékre érkezett kutatás céljából. Gönyey kutatásai a következő fejezetben lesznek taglalva, most Tagán eredményeiről lesz szó, aki főleg a pásztoréletet vizsgálta, ezzel felkutatva több Szernye-mocsár menti tanyát. Szerinte a mocsár környéki falvak állattartása hasonló volt. A parasztgazdák soha nem szerettek juhok tartani, ugyanis úgy vallották, hogy a juh után más állat nem fog legelni, mert bűdös lesz tőlük a legelő. Ennek ellenére a környéken két major volt, amely juhászattal foglalkozott: Csikósgorond és Nyárasgorond. Az előbbi tanyán 3500-4000, az utóbbin 1200-1500 darab állat volt. A juhászok egyenként harminc juhot és egy-egy tehenet tarthattak. Több járandóságot is kaptak: búzából három, egyéb gabonából tíz mázsát, és egy magyar hold földet osztottak ki kukorica és kender termesztésére. Ezek mellett pedig negyven forint készpénzt is fizettek nekik a bérlők.¹⁶

¹⁴ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 64. o.

¹⁵ Hegedüs Gyula: *Megölnék egy magyar falut*. In *Pesti Napló* (1911. július 2. 155. szám): 5-6. o.

¹⁶ Botlik József: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II*. In *Honismeret* (29. évfolyam) 2001/6. szám: 79. o.

A grófi család 1921 és 1927 között az úgy nevezett „feles juhászat”-ot alkalmazták. Ez azt jelentette, hogy a birkapásztor juhaival letelepedett a csikósgorondi vagy a nyárasgorondi tanyán, s az uradalomtól komenciót¹⁷, az állatai legelőt, szénát, szalmát és abrakot kaptak. A juhász járandósága: két szoba, konyhás lakás, tűzifa, kétszáz darab birka után húsz mázsa termény, két-két darab ló, szarvasmarha tartása. Ezeknek is az uradalom adott legelőt.¹⁸

1.1. A lakosság számának változása az évszázadok során

Az 1828-as országos népösszeírás 60 adózó családfő nevét sorolta fel Gáton. Ehhez 74 kapcsolódó, illetve nem tartozó, tizennyolc és hatvan év közötti személy kötődött. A gyerekeket, illetve a hatvan év felettieket nem jegyezték fel. A 60 adózóból 24 fő teljes jobbágyok (telepesek, parasztok), 31 fő zsellérek voltak. A tizennyolc éven felüli fiúk száma 13, lányoké pedig 8. Az összeírás során újra feltűnt a Botos és Turi családnév. Az összeírások szerint ekkor még nem foglalkoztak szőlőműveléssel. Ekkor a faluban összesen 66 igavonó ökör volt, amelyet 31 fő birtokolt. Vemhes és fejős tehén 31, borjatlan tehén (azaz üsző) és bikaborjakból összesen 11 darab volt. A községben jelentős volt a lovak száma, az 58 állatot 24 gazda tartotta. Viszont meglehetősen kevés volt a sertések száma, mindössze 23 darabot jegyezték fel.¹⁹

Gát 1848-ban 653 lakossal rendelkezett, egy esperesi jelentés szerint 1863-ban pedig 648 lakossággal, amelyből 320 nő, 328 pedig férfi volt. Ez az esperesi jelentés ír arról is, hogy abban az évben hány gyermek született, ebből mennyi volt törvényes, illetve törvénytelen; ír arról, hogy hány gyermek volt iskola kötelezett, iskolás, konfirmált, illetve leírja ez év hallottainak számát.²⁰ Viszont Gát lakossága 1870-re a másfélszeresére, 940-re nőtt. 1880-ban 859, 1890-ben pedig 1035 lakossal rendelkezett. 1900-ban 1702 volt a lakosság szám, továbbra is a magyarság volt többségben²¹. Az 1910-es összeírásnál Gáton 1761 magát magyarnak valló főt számláltak²². Ez évről évre csak növekedett, így feljegyzések szerint 1991-ben már 3150 lakossággal rendelkezett, amelyből 3050 volt magyar²³ (az esperesi jelentést lásd a mellékletben).

¹⁷ A komenció fizetséget, járandóságot jelent.

¹⁸ Botlik József: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II.* In *Honismeret* (29. évfolyam) 2001/6. szám: 79. o.

¹⁹ Botlik József: *Gát.* Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 51-63. o.

²⁰ Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma: *Gát. c.* Körleveles jegyzőkönyv (1762-1882).

²¹ Kopasz Gyula: *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között.* In *Együtt* (18. évfolyam) 2016/1. szám: 35-36. o.

²² Dupka György: *Historia Est Magistra Vitae.* Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 2017: 74. o.

²³ Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993: 80-82. o.

1.2.A csehszlovák időszak

A csehszlovák haderő 1919. április 23-án törtek be Ungvárra, pár nappal később pedig Nagydobronyban találkozott a román sereg egységeivel. Még ezen a napon betörték Munkácsra is. Közben – április 26-án – a román csapatok Beregszászba törtek be, egy nappal később pedig Gátat is megszállták. A rablások szinte mindennaposak voltak, élelmiszercikkeket, állatokat vittek el erőszakkal. Három hónap alatt több százezer korona értékű kárt okozott a lakosságnak.

Gátra Csehországból érkezett hivatalnokokat neveztek ki a község irányítására. Először a cseh nyelv lett hivatalossá kinyilvánítva, de később a rutén is. Erre példa a postán az 1920-as években bevezetett kétnyelvű keletbélyegző.

3. kép: Gát postabélyegzői a csehek alatt

(Forrás: Botlik 2001, 74. o.)

A képen látható bélyegzők közül az elsőt 1920-1923 között használták, a másodikat 1923-tól 1929-ig, a harmadik pedig 1929-től 1938-ig volt használatban.²⁴

Ez az időszak nem jelentett nagy gondot a lakosságnak, mindenki folytatta a dolgát, gazdálkodott, földet művelt. Mindössze két zsidó család élt ekkor a településen; rajtuk kívül különböző iparosok tevékenykedtek. Ez idő alatt is számon tartották a gáti malmot és olajütő üzemét, amely egy időben harminc-negyven molnárnak és betanított munkásnak adott munkát.

Botlik művében azt írja, hogy a hatóságok 1921-ben tartották az első népszámlálást és az összeírás szerint ekkor Gát határa 748 hektáron feküdt, 265 házból állt, lakossága 1625 fő, amelyből 796 férfi, 829 nő volt. Nemzetiségi összetétel: 1313 magyar, 187 rutén, 107 zsidó és 15 csehszlovák. Érdekességként meg lehet figyelni, hogy az 1910-es népszámláláshoz képest a lakosság száma csökkent, ugyanis akkor 1967 főt számláltak²⁵, amiből 1761 fő vallotta magát magyarnak.²⁶

²⁴ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 73. o.

²⁵ Kopasz Gyula: *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között*. In *Együtt* (18. évfolyam) 2016/1. szám: 69-75. o.

²⁶ Dupka György: *Historia Est Magistra Vitae*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 2017: 74-75. o.

A magyar nemzetiségűek nem kaptak földeket, helyette rutén kolonistákat telepítettek le. A gáti magyarság a Schönborn-uralomból sem részesült, a prágai földhivatal lefoglalta a Szernye-mocsár menti részeit. Szerették volna felbontani Gát község etnikai egységét, s így a magyar államnak nem lesz joga az esetleges határrevízióra. Ezzel elérték a magyarok arányának csökkenését. A ruszinok telepét a gátiak Majornak nevezték el; ez az elnevezés még a mai napig is fennáll, a mai fiatalok is tudják, hogy Gát melyik része a „Major”. Viszont ez az elnevezés anno sértő volt, 1945 után, a szovjet időkben be is tiltották.²⁷

1.3. A visszacsatolás

A magyar kormány 1938-ban jegyzéket indított Prágához, amelyben a kárpátaljai magyarlakta települések visszaadását követelte. Kérte, hogy a felvidéki-kárpátaljai magyarság kapjon önrendelkezési jogot. Ezt a folyamatot erőszakos eszközökkel is próbálták gyorsítani, az ún. rongyos gárda segítségével. A 98 főt alakulat október 9-én csúszott át Tarpánál a határon, a rongyosok ezután a hegyekbe húzódtak. Egész éjszaka gyalogoltak és a Dercen melletti Nyíres-erdőbe értek. Viszont az egyik gáti boltos feljelentette őket a hatóságoknál, így a környékbeli csendőrök körbe vették őket. Három csoportra bomlottak, ebből kettőnek sikerült megmenekülnie. A rongyosok közül tizenöten elestek, négyet elfogtak, ebből kettőt egyből megöltek, kettőt pedig elhurcoltak kihallgatásra. Viszont a kínzás ellenére sem vallottak.

Az 1938. november 2-i bécsi döntéssel a magyarlakta települések – ezzel Gát község is – újra Magyarországhoz tartozott. A visszacsatolás után népösszeírást tartottak, Gáton ekkor 2237²⁸-en laktak, ebből 2013 fő magyar volt, rutén pedig 199.²⁹

1.4. Malenkij robot Gáton

Az 1944-es év nem volt szerencsés a gáti nép számára. Két tragikus esemény is megrázta a falut: tavasszal a helyi izraelita közösség tagjait, ősszel pedig a magyar férfiakat deportálták. Ezek az események erősen megtizedelték a falu lakosságát.³⁰ 1944. március 19-ig zavartanul élhetett Kárpátalján az izraelita lakosság, amelynek száma abban az időben körülbelül százezerre volt becsülve.

Az zsidókat Munkácson gyűjtötték össze, innen vitték őket Szlovákiába, majd Németországba. 1944. május 11-24. között hajtotta végre a német Biztonsági Szolgálat (Sicherheits

²⁷ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 75-79. o.

²⁸ Kopasz Gyula: *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között*. In *Együtt* (18. évfolyam) 2016/1. szám: 74. o.

²⁹ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 80-85. o.

³⁰ Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993: 81. o.

Dienst) a magyar csendőrség közreműködésével. Gátról összesen 80 zsidó vallású falubelit hurcoltak el. Az izraeliták közül néhányan túléltek, de a háború után már nem tértek vissza a faluba.³¹

Kárpátalja szovjet korszaka a Vörös Hadsereg által történő megszállással vette kezdetét, 1944 őszén.³² A szovjet hadsereg 1944. szeptember 27-én tört be Kárpátaljára a Tatár-hágónál, egy hónap múlva pedig eljutottak Gát környékére is. Október 26-án az V. magyar hadtest Beregszász és Szerednye között tartózkodott. Másnap a szovjetek közül néhány alakulat a Dercen – Gát – Makkosjánosi vonalig nyomult. A magyar csapatok ezt követően visszavonultak, így a szovjeteknek sikerült elfoglalniuk Gátat harc nélkül.³³ Október végére fejeződött be a vidék teljes katonai megszállása.³⁴

A másik tragikus esemény, amely szintén 1944-ben történt az volt, hogy november 13-án rendeletet adtak ki. Ebben a rendeletben arra kérték a Kárpátalján élő magyar és német nemzetiségű, tizennyolc és ötven év közötti férfiakat, hogy jelentkezzenek a legközelebbi szovjet katonai parancsnokságon. Hivatalosan olyan célt adtak meg, hogy három napig tartó „kicsi munka” keretében helyreállítsák a háború során tönkretett hidakat, illetve utakat. A szovjet hatóságok végrehajtották a határozatot, így november 18-ától listák szerint, NKVD-alakulatok kíséretében, gyalogos-menetben hurcolták el az embereket a gyűjtőlágerbe, amely Szolyván helyezkedett el. Még a mai napig is vitatkoznak a kutatók, hogy pontosan hány magyar férfit hurcoltak el, illetve, hányan haltak meg. A kuláklistázás és a tagosítás mély nyomot hagyott az egész gáti lakos múltjában, s megviselt minden itt élő.³⁵

Ez a rendelet Gáton is kötelezte a férfiakat. A parancsot a helyi kisbírókkal doboltatták ki. Sajnos nincs pontos adat arról, hogy összesen hány gáti férfi tett eleget a parancsnak, ugyanis egyik forrás úgy írja, hogy 131-en, egy másik pedig 157-en. Csak kevés embernek sikerült elkerülniük a megtorlást. Ilyen volt Tóth László (iskolaigazgató, tanító) fia, Endre, aki 1944 őszén és telén a faluban tartózkodott. A fiatalembert segítőkész emberek bújtatták el, hogy elkerülje a deportálást és a lágert.³⁶

³¹ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 86. o.

³² Molnár D. Erzsébet: *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboráiban (1944–1953)*. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, BTK, 2015: 47. o.

Forrás: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217124/dolgozat_Molnar_D_E.pdf (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 10.).

³³ Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993: 81. o.

³⁴ Molnár D. Erzsébet: *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboráiban (1944–1953)*. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, BTK, 2015: 47. o.

Forrás: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217124/dolgozat_Molnar_D_E.pdf (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 10.).

³⁵ Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993: 81. o.

³⁶ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 88. o.

A deportálásról, a gulágokról sokáig nem volt szabad beszélni, és az áldozatokról sem emlékezhetek meg. Egészen csak 1989-ben kezdhették el a mártírok névsorának az összeállítását, így történt ez Gáton is. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) vezetősége és Lőrincz Béla tanácselnök készítette el a listát a gáti elhurcoltakról, amelyből kiderül, hogy a faluból 51-en nyugszanak a lágerek tömegsírjaiban.

Az áldozatokról készített névsort átnézve látható, hogy az elhurcoltak fele harminc és negyven év közöttiek, egyharmaduk negyvenegy év feletti, amelyből a legidősebb negyvennyolc éves volt. Heten 20-29 év közöttiek voltak, hárman pedig húsz év alatti fiatalok.

Az elhurcoltakon kívül még sok ezer férfi harcolt a fronton a magyar honvédség soraiban, akiket még korábban soroztak be. Ebből 103 férfi gáti lakos volt. Sokan sajnos nem tértek haza és egyes adatok szerint 58-an vesztették életüket a második világháborúban. Viszont az áldozatokhoz tartoznak azok a személyek is, akik bár haza érve, de a *gulágon* szerzett testi és lelki gyötrelmeik, betegségeik következtében hunytak el.³⁷

A KMKSZ 1989. november 26-án kopjafát állíttatott a gáti temetőben a faluból a *gulagra* elhurcolt áldozatoknak. Egy év múlva, 1990. november 23-án emlékművet emeltek a második világháború és a sztálini diktatúra áldozatainak, amelyet szintén a gáti temetőben helyeztek el (ezekről a képeket lásd a mellékletben).

³⁷ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 86-91. o.

II. FEJEZET

A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Ebben a fejezetben azokat az irodalmakat és forrásokat szeretném bemutatni, amelyeket felhasználtam a szakdolgozatom megírásakor. Külön alpontot szeretnék szentelni Botlik József *Gát* című falumonográfiájának, hiszen ez az egyetlen könyv, amely csak a községről szól. Továbbá ez nagy dicsőség *Gát* számára, hiszen egyetlen más kárpátaljai falu sem büszkélkedhet saját monográfiával.

2.1. Botlik József *Gát* monográfiája, a település történetének és néprajzának enciklopédiája

Dolgozatom írása közben meggyőződhettem arról, hogy kevés olyan szakirodalom van, ami konkrétan csak *Gát* községgel foglalkozna. Ennek ellenére több olyan mű létrejött, amely érintőlegesen ír a falu történelméről, és hasznos információkat közöl a községről. A dolgozatom megírása során több ilyen szakirodalmi tételt használtam fel. Ám, amit kiemelnék, az Botlik József munkái. Botlik József több művében, cikkében, tanulmányában ír az egykori Szernye-mocsárról, s az érintett falvakról. Így elsősorban az ő munkáit szeretném bemutatni.

Az egyetlen mű, amely teljes mértékben csak *Gát*ról szól, s amely leírja a falu történetét a kezdetektől máig, az Botlik József *Gát*³⁸ című falumonográfiája, amely egy sorozat részét képezi (Száz Magyar Falu Könyvesháza).

A Száz Magyar Falu Könyvesháza sorozat egyetlen kárpátaljai kötete a Beregszász és Munkács között található *Gát* község monográfiája.

Első fejezetében található a község általános bemutatása, külön felhívva a figyelmet annak jelentőségére. *Gát* a Beregi-Tiszahát központi részén helyezkedik el, s ennek köszönhetően az Alföld peremén kialakuló vásár-városvonal mentén fekszik. Ennek következtében a falu folyamatos mozgásban volt, s az évszázadok során érte el fejlődését, lakosságának gyarapodását.³⁹

A kronológiai határokhoz igazodva leírja *Gát* történetét, egészen onnantól kezdve, amikor legelőször említik a falu nevét egy oklevélben. Leírja *Gát* pusztulását a központi hatalom gazdasági intézkedéseinek, a hatalmi harcok és a mohácsi csata következtében. Bár a XVII-XVIII. századokban nem folyt háború a falu területén, nem volt nyugodt a lakosok élete – minden gazdasági függetlenségükről le kellett mondani, magas beszolgáltatással tartoztak a király udvartartásába. Már ebben az időben is *Gát*on főleg magyarok laktak.⁴⁰

³⁸ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001.

³⁹ S. Benedek András: *Egy falu a hadak útján*. In: *Kisebbségkutatás* (12. évfolyam) 2003/1. szám: 192. o.

⁴⁰ Uo.: 193. o.

A könyv részletesen mesél a lakosok életéről, bemutatja a gáti családokat, a legtöbbször előforduló vezetékneveket, amelyek még a mai napig is megtalálhatóak a faluban. Ez a forrás többek között ezért is nagyon fontos és hiánypótló a gáti nép számára, ugyanis láthatják, hogy felmenőik már a XVII. században is jelen voltak ezen a területen.

A XIX. században, az úthálózat és a posta kiépülésével tovább fejlődött a község. Továbbá a század derekától működött a Schönborn család egyik uradalmi gőzmalma és szeszgyára.⁴¹ Az 1848-1849-es szabadságharcon pedig a katonák között szerepeltek a gáti nemzetőrök és honvéd önkéntesek is, s ennek megfelelően ír a területen zajló eseményekről is.⁴²

A XIX. század második felét a viszonylagos béke jellemezte, mígnem a Párizs környéki térképrajzolók a területet Csehszlovákiához csatolták. A csehek alatti idő leglátványosabb intézkedése a földreform volt, melynek következtében Gát lakosai a hatalmas határból nem kaptak egy hektárnyi földet sem. A nehéz gazdasági körülmények következtében a környék lakosai elkezdtek balra tolni. Ez az elkötelezettség nem volt meghatározóan jelen a magyar uralom rövid ideje alatt, de a szovjethatalom éveiben már nagy szerepet játszott. Később számos középvezető került ki a faluból.

A lényegre törő, szemléletes történelmi összefoglalót a református egyház, az iskola és a műkedvelés történelmi áttekintést nyújtó bemutatása követi, majd a néprajzi szokások, tárgyak és népköltészet sajátosságaival ismerkedhetnek meg az olvasók.⁴³

Befejező fejezetében pedig Kovács Vilmos életútját és munkásságát mutatja be, aki a kárpátaljai magyar líra máig legtehetségesebb képviselője volt⁴⁴, s többek között Gát szülöttje is, akivel a falu máig büszkélkedhet. A helyi közélet meghatározó személyisége volt, Fodó Sándorral és Benedek Andrással a „polgárjogi mozgalomnak” nevezett küzdelem megindítói és tagjai voltak.⁴⁵ Kovács Vilmos nevével irodalmi kör nyílt Gáton és Dercenben 1988. április 17-én, kulturális díjat hoztak létre.

Továbbá a könyv nagyon részletesen és érzékletesen mutatja be a mocsárvilág XIX. századi állapotát, a láp gazdálkodását és a környékén lévő falvak mindennapi életét. Bemutatja az árvízszabályozási munkálatok nyomán bekövetkezett változásokat is.⁴⁶

Összefoglalásként elmondható, hogy ez a monográfia hiánypótló a Gát település, de az egész vidék történetét és néprajzi jellemzését illetően is.

⁴¹ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 65-70. o.

⁴² S. Benedek András – Udvari István: *Könyvek a „gens fidelissimáról”* (recenziók). In *Együtt* (III./I. évfolyam) 2002/2. szám: 46-47. o.

⁴³ S. Benedek András – *Egy falu a hadak útján*. In: *Kisebbségkutatás* (12. évfolyam) 2003/1. szám: 193-194. o.

⁴⁴ Botlik József – Dupka György: *Ez hát a hon...* Budapest, Mandátum Kiadó, 1991: 93. o.

⁴⁵ S. Benedek András – *Egy falu a hadak útján*. In: *Kisebbségkutatás* (12. évfolyam) 2003/1. szám: 194. o.

⁴⁶ S. Benedek András – Udvari István: *Könyvek a „gens fidelissimáról”* (recenziók). In *Együtt* (III./I. évfolyam) 2002/2. szám: 48. o.

2.2. Gát történelmével foglalkozó szakirodalom

A következő mű, amely szintén sokat adott Gát történetének leírásához, az Botlik József és Dupka György *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*⁴⁷ című műve, amelyben egy külön fejezetben írják le a falu lakosságát, nevének magyarázatát, múltját, gazdaságát, hitéletét, anyanyelvi intézményeit, valamint emlékhelyeit és nevezetességeit. A mű elsősorban leírja, hogy jelenleg hol található a település, majd statisztikai adatokat közöl a lakosságszámával kapcsolatban, ezt követően pedig magyarázatot ad arra, hogy a falu honnan kapta a nevét. Innen (is) tudhatjuk, hogy a Gát elnevezés a Szernye-mocsárra épített gátról kapta a nevét, ugyanis így hívták a mocsaras helyeken keresztülvezető utakat. A továbbiakban röviden összefoglalja a múltját, bár kétségtelen, hogy sokkal rövidebben, mint ahogyan azt az előzőleg említett mű tette. A gazdaságának leírása után jön a hitélet leírása, amelyben röviden összefoglalja a református egyház keletkezését, valamint templomának múltját. Végül megemlíti anyanyelvű intézményeit: a középiskolát, a könyvtárat, a debreceni és gáti értelmiség által létrehozott Kovács Vilmos Művelődési Kört, valamint a KMKSZ itteni alapszervezetét.

Ezt követően Botlik József a *Honismeret* folyóiratba írt tanulmányát is felhasználtam, melynek címe *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II*⁴⁸. Ebben leírja Gönyey (Ébner) Sándor, Pálóczi Horváth Lajos és Tagán Galimdsán kutatását a Szernye-mocsár menti falvakban. Leírja a kutatás körülményeit, a kutatók szavait idézve; leírja, hogy hol szálltak meg, melyik községben meddig maradtak. Valamint bemutatja, hogy melyik szakember mit kutatott, s hogy milyen eredmények születtek az út során.

Lehocky Tivadar *Beregvármegye monográfiája*⁴⁹ című klasszikus alkotásában szintén találhatunk említést a faluról. Ebben röviden leírja a falu történetét, a fontosabb információkat és történéseket, szintén megemlíti a lakosság számának változását, gyarapodását.

Ezt követően nagy segítség voltak Kopasz Gyula munkái, amelyeket különböző folyóiratokban tett közzé. Az első ilyen munkája az *Etnikai folyamatok és a népesség számbeli változásai a Szernye-mocsár menti településeken (1869-1910)*⁵⁰, amely a *Scientia Denique* című folyóiratban jelent meg 2016-ban. Ebben a tanulmányában a Szernye-mocsár mentén elterülő településeket mutatja be az 1869-1910 közötti időben. Többek között a falvak etnikai és számbeli változásait vizsgálta és írta le.

⁴⁷ Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993.

⁴⁸ Botlik József: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II*. In *Honismeret* (29. évfolyam) 2001/6. szám.

⁴⁹ Lehocky Tivadar: *Beregvármegye monográfiája*. Ungvár, Pollacsek Miksa könyvnyomdája, 1882.

⁵⁰ Kopasz Gyula: *Etnikai folyamatok és a népesség számbeli változásai a Szernye-mocsár menti településeken (1869-1910)*. In *Scientia Denique* (VI. évfolyam) 2016/1. szám.

Másik tanulmánya a *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között*⁵¹, amely az *Együtt* című folyóiratban jelent meg szintén 2016-ban. A Szernye-mocsár menti magyarlakta települések demográfiai jellemzését írja le és mutatja be, továbbá itt is szót ejt a falvak népességének fejlődéséről, s etnikai változásairól. S annak érdekében, hogy az adatok minél érthetőbbek legyenek, azokat táblázat formájában közli. Található benne általános népességi adatok, a népesség nem és kor szerinti elosztása, a felnőtt férfi lakosság foglalkozás szerinti elosztása, valamint a népesség számbeli változásai 1784 és 1939 között.

Harmadik tanulmánya a *Historia Est Magistra Vitae*-ban jelent meg 2017-ben, a következő címmel: *A Szernye-mocsár menti települések nemzetiségi összetétele 1880 és 1910 között*⁵². Az előzőleg bemutatott tanulmányaihoz hasonlóan itt is a népesség számának alakulását mutatja be az összmagyar népszámlálások tükrében, az 1880 és 1910 közötti években.

A szakdolgozat megírásához még felhasználtam Molnár D. Erzsébet disszertációját is, amely a *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborában (1944 – 1953)*⁵³ címet viseli. A munkából azt a részt használtam fel, amely a szovjet megszállás kezdetéről ír.

Hegedűs Gyula újságíró volt, aki többek között a *Budapesti Napló* (1906-tól), a *Pesti Napló* (1907-től) újságírója volt, részt vett 1920-ban a *Magyarság* napilap megalapításában, majd létrehozta a *Magyar Nemzet* napilapot Pethő Sándorral. Megismerkedve munkásságával, látható, hogy életében igyekezett tenni a magyar nyelv és nép megmaradásáért, védelméért. S talán hihetetlen, de 1911-ben írt egy cikket Gátról a *Pesti Naplóban* a következő címmel: *Megölnek egy magyar falut*.⁵⁴ Ebben megírta a falu szenvedését, bemutatja a község akkori állapotát, s a benne lakó emberek küzdését, kitartását. Ezt a cikket csatoltam a mellékletekben.

Végül, de nem utolsó sorban, megemlíteném a Balogh István által fordított munkát, amely a *Bereg megye leírása I*⁵⁵ címet kapta. A munkán belül pedig Bél Mátyás és Laurensik Keresztély közös írását használtam fel, amely főleg Bereg megye leírásával, földrajzi részével (azaz a fekvésével, természetével és gazdálkodásával) foglalkozik. Bereg megye leírását eredetileg Bél Mátyás egyedül kezdte el, s Laurensik Keresztély már csak befejezte, illetve kiegészítette. Ám nincs pontos adat

⁵¹ Kopasz Gyula: *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között*. In *Együtt* (18. évfolyam) 2016/1. szám.

⁵² Dupka György: *Historia Est Magistra Vitae*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 2017.

⁵³ Molnár D. Erzsébet: *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborában (1944 – 1953)*. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, BTK, 2015.

Forrás: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217124/dolgozat_Molnar_D_E.pdf (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.).

⁵⁴ Hegedűs Gyula: *Megölnek egy magyar falut*. In *Pesti Napló* (1911. július 2. 155. szám).

⁵⁵ Balogh István: *Bereg megye leírása I*.

Forrás: <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/11-72.pdf> (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.).

arról, hogy a leírás melyik része ki munkája. Jelenleg ez a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban található, amelyet internetes hozzáféréssel értem el.

S az utolsó munka, amely Gát község történetének leírásában felhasználtam, Fényes Elek *Magyarország geographiai szótára*⁵⁶. Ebben röviden leírja, hogy merre található ez a magyar település, miről kapta a nevét, milyen vallású lakosai vannak, leírta növényi és állati világát stb.

Továbbá a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltár és Múzeumából (KRELM) is felhasználtam egy esperesi jelentés⁵⁷ adatait, amely az 1863-as évben keletkezett. Ez az esperesi jelentés ír arról, hogy abban az évben hány gyermek született, ebből mennyi volt törvényes, illetve törvénytelen; ír arról, hogy hány gyermek iskola kötelezett, iskolás, konfirmált, illetve leírja ez év halottainak számát.

Továbbá szeretnék bemutatni egy érdekességet Gátról, amit az előző fejezetben nem írtam le, de úgy vélem, érdekes lehet Gát történetét illetően. Az 1980-as évek elején egy filmet forgattak Gáton a faluról, amit 1982-ben le is adtak az Ukrán Televízió műsorán. Szilvási Irén a következőket írja a kisfilmről: „...*Ülésezik a gáti tanács végrehajtó bizottsága. A tanácsteremben láthatjuk Lőrincz Béla tanácselnököt, Kovács Emilt, a középiskola igazgatóját, Kozák Ilonát, a népi ellenőrzési bizottság elnökét, Kacsó Emmát, a terv-költségvetési bizottság elnökét, Hutics Sándort, az egyik legtevékenyebb veterán képviselőt, Majoros Icát, a kerületi tanács képviselőjét és a végrehajtó bizottság más tagjait. A községrendezés problémáit vitatják meg. S van miről beszélni, hiszen az idén és az elkövetkezendő években tovább fogják folytatni eddigi tevékenységüket, mintaközséggé alakítják át Gátot...*

...Változik a kép. Most a község büszkeségeit — az emeletes kereskedelmi központot, a modern középiskolát, a hangulatos éttermet, a hatalmas kultúrotthonot és más létesítményeket vehetjük szemügyre. Jól felfedezhetők a rendezett utcásorok, a szép, takaros porták, az utcai világítás lámpái...”⁵⁸

A választás helye sem véletlen, azért választották a kisfilm főszereplőjének Gátot, mert a falu nagy fejlődésen ment át az utóbbi évtizedekben. Továbbá azt írja a cikk, hogy hamarosan újabb kisfilmet forgat a Központi Televízió a községfejlesztési munkálatokról, aminek következtében az emberek megismerhetik „*ezt a szépen fejlődő berehovói kerületi községet*”.⁵⁹

⁵⁶ Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára (Kárpátalja)*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség; Ungvár, 1998.

⁵⁷ Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma: Gát. c). Körleveles jegyzőkönyv (1762-1882).

⁵⁸ Szilvási Irén: *Gát a képernyőn*. In *Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, (1982. február 25.).

⁵⁹ Uo.

2.3. A település néprajzi jellemzésével foglalkozó szakirodalom

A Szernye-mocsár menti falvak, s azon belül főleg Gát néprajzi jellemzéséhez is több szakirodalmat és munkát felhasználtam. Mint ahogyan majd a következő fejezet elején említem, a környék néprajzi jellemzésének legnagyobb szakértője nem más, mint Gönyey (Ébner) Sándor, aki 1939 és 1940 környékén kutatta a Szernye-mocsár menti falvakat. A legnagyobb hangsúlyt a népi építészetre, háziiparra és falusiiparra fektette. Feljegyzései pótolhatatlan dokumentumok nem csak a Szernye-mocsár menti falvaknak, de egész Kárpátalja számára.

Az első munka, amelyet bemutatok, az Gönyey kézírata, amely a *Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*⁶⁰ címet viseli. Ez a jegyzetfüzet, illetve egy tanulmánya jelenleg a Magyar Néprajzi Múzeum Adattárában található. Sajnos ezeket a munkákat nem magam kutattam fel, s nem a saját szememmel láttam, viszont témavezető tanárom, Dr. Kész Barnabás segítségemre volt és rendelkezésemre bocsátotta az általa készített fényképeket a tanulmányról. Ezekből párat a mellékletekbe is csatolom.

A következő szakirodalom Kész Barnabás és Kész Margit közös forrásközlése, amelyet 2021-ben adtak ki a következő címmel: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*⁶¹. Az itt bemutatott források leírják az egykori Szernye-mocsár menti falvak népi építkezését, az udvarak beosztását és épületeit, a ház berendezését, gazdálkodását, viseletét.

Témavezetőm, Kész Barnabás doktori dolgozata is nagyban hozzájárult a munkám elkészítéséhez. A munka *A paraszti életmód tükröződése az ugozsai magyarság tárgyi kultúrájában*⁶² címet kapta. Bár a dolgozat főleg az ugozsai magyarság, s azon belül a salánki lakosság tárgyi kultúrájáról szól, többször megemlíti az egykori Szernye-mocsarat és a környékén lévő falvak néprajzi oldalát. Ennek következtében a második fejezetben leírtakat főleg e kézíratra alapozom.

Kész Barnabás „*Ruha teszi az embert*”. *Adalékok a kárpátaljai népviselet kutatásához*⁶³ című munkáját is felhasználtam a néprajzi jellemzésnél. Az említett munka a Közoktatás című lapban jelent meg, amely a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséghez tartozik. Ez a tanulmány a Szernye-mocsár menti falvak és Kárpátalja népviseletét mutatja be részletesen, képekkel szemléltetve.

⁶⁰ Gönyey (Ébner) Sándor: *A Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 2235, 1939-1940.

⁶¹ Kész Barnabás – Kész Margit: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Beregszász, 2021.

⁶² Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugozsai magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018.

Forrás:

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.).

⁶³ Kész Barnabás: „*Ruha teszi az embert*”. *Adalékok a kárpátaljai népviselet kutatásához*. In: *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja (XX. évfolyam) 2016/1. szám.

Továbbá az előző alpontban már bemutatam Botlik József *Gát* monográfiáját, illetve a *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II.* című tanulmányát, amely a Honismeret folyóiratban jelent meg. Ezeket a munkákat is felhasználtam a néprajzi jellemzés megírásánál.

A szakirodalom mellett saját kutatásaimra is támaszkodtam. 2021 márciusában több régi építésű házat kerestem fel és fényképeztem le. Továbbá meglátogattam a Gáti Kovács Vilmos Középiskola falumúzeumát, amelybe a 1990-es évektől kezdve gyűjtötték a régi használati tárgyakat és edényeket, illetve gépeket. Ennek a gyűjtésnek köszönhetően rengeteg használati eszköz fennmaradt, amelyek hűen tükrözik a 19-20. századi gáti életet. Megpróbáltam hasonló tárgyakat, esetleg régi viselet darabjait felkutatni, de az általam kutatott háztartásokban csak elvétve, elenyésző számban maradtak fenn régi háztartási eszközök.

III. FEJEZET

GÁT KÖZSÉG TÁRGYI KULTÚRÁJÁNAK JELLEMZÉSE ÉS BEMUTATÁSA

Néprajzi szempontból a legnagyobb kutatója az egykori Szernye-mocsárnak, s az általa érintett falvaknak Gönyey (Ébner) Sándor, aki a XX. század 40-es éveinek elején többször is vizsgálta e területet. Minden általa kutatott dolgot jegyzetfüzetébe írt, illetve rajzolt le. Ez a jegyzetfüzet – valamint egy tanulmánya – jelenleg a Magyar Néprajzi Múzeum Adattárában található. Művei értékesek nem csak a lápvidék, de egész Kárpátalja számára is.⁶⁴

A dolgozatom további részében az egykoron létező Szernye-mocsár mentén lévő falvak – főleg Gát község – néprajzi oldalát, azon belül is tárgyi kultúráját szeretném bemutatni. Mivel Gönyey a legtöbbször csak említéseket tesz Gátra, így a szomszédos falvakban végzett részletesebb munkáit veszem alapul. Mivel ezek a települések nagyon közel voltak és vannak az általam kutatott faluhoz, ezért lehet feltételezni, hogy ugyan az jellemezte Gát tárgyi kultúráját is. Ezeket az eredményeket pedig a magam által végzett kutatásokkal szeretném bebizonyítani, ugyanis igyekeztem felkeresni a községben a még megmaradt régi építésű épületeket, régi gazdasági és használati eszközöket stb.

3.1. Néprajzi gyűjtés a Szernye-mocsár mentén

A Szernye-mocsár menti falvakat néprajzi gyűjtés helyszínének jelölte ki a Néprajzi Társaság. Így ennek kapcsán 1940 júniusában Gönyey Sándor, Pálóczi Horváth Lajos és Tagán Galimdsán együtt végeztek kutatómunkát a Szernye-mocsár menti falvakban. Pálóczi Lajos a körülményeket is felvázolta, információkat adva az akkori helyzetről: *A gyűjtés a lehető legkedvezőtlenebb időpontra esett: a májusi rendkívüli méretű esőzések folytán a már régen lecsapolt Szernye-mocsár annyira megtelt vízzel, hogy pár nappal odaérkezésünk előtt még csónakkal lehetett közlekedni Dercen és Nagyberég között. S a vizek kései eltakarodása miatt a mezőgazdasági munkák annyira összetorlódtak, hogy a Szernye menti községek apraja-nagyja látástól vakulásig a mezőkön dolgozott. Ráadásul a mozgósítás elvitte (katonának) a legények javát, úgy, hogy az énekesek száma erősen megcsappant, s az asszonyok, lányok éneklő kedve is erősen csökkent. Az asszonyok közül*

⁶⁴ Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugocsai magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 35. o.

Forrás:

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.).

többen egyáltalán nem voltak hajlandók énekelni, mondván, hogy nem lenne illedelmes dolog dalolgatni, amikor az uraik, fiaik, testvéreik a katonaságnál vannak.⁶⁵

Gönyey a következőképpen fogalmazott: *1940. június 2-án indultunk el a Néprajzi Társaság megbízásából a Szernye-mocsár körüli községek átkutatására, hogy gyűjtőutunk alapján megírassuk ennek a területnek néprajzi monográfiáját.*⁶⁶

A terepmunkájukat Munkácson és Oroszvég nevű faluban kezdték, majd másnap Dercenben folytatták, ahol 10 napot töltöttek. Közben Gát és Fornos községeket is összehasonlítólag áttekintették. Ezeken kívül több települést is felkerestek: Nagyberég, Beregújfalu, Bégány, Beregszászvérgárdó, Bárdháza, Makarja, Makkosjánosi, Nagydobrony, Balazsér, Beregrákos.⁶⁷

Pálóczi Horváth Lajos népzenei felvételek céljából kutatott, Tagán a pásztoréletet vizsgálva bejárta mocsár menti tanyákat is. Gönyey Sándor pedig a népi építészetet, háziipart, falusi kisipart kutatta. Feljegyzései pótolhatatlan dokumentumok a lápvidék és egész Kárpátalja népi építészetének állapotáról, építési módszereiről és tüzelőberendezések (tűzhelyek és kemencék) változatairól. Az Ecsedi-láp, illetve az egykori Szernye-mocsárról a következőképpen vélekedett: *érintetlenül őrizte meg a népélet múltjának emlékeit, melyek különösen a török hódoltságának erősebben kitett, nyíltabb alföldi területeken nyomtalanul elvesznek. Ezért a lápi vidékek népe tisztábban is tartotta fenn a magyar fajt és a magyar nyelv-kincset. A tárgyi emlékek között pedig az építkezés érdemel meg több figyelmet a hagyomány megőrzésének szempontjából.*⁶⁸

Gönyey összesen hét lakóházat írt le részletesen. Ebből négyet Dercenben, s egyet-egyet Beregújfaluban, Fornoson és Nagyberegen. A legrégebbiek hármasszorosok voltak (ház, pítvar, kamra), nyitott eresszel rendelkeztek. Gönyey által lerajzolt legrégebbi ház körülbelül kétszázötven éves volt, Dercenben épült. Gátról egy lakóház alaprajzát, illetve egyes faelemeit ábrázolta. Az épület korát akkor hetven-nyolcvan évesnek becsülték.

A XVIII. században Gát és a szomszédos Gút híresek voltak a fakerekek gyártásáról, és szekér-, illetve kocsikészítésről. A XIX. században már bognársággal foglalkoztak (hordót, vedret és dézsát készítettek) a láp melletti Gát, Dercen, Fornos, valamint Izsnyéte, Makarja, Nagyberég, Beregújfalu falvakban.

Helyszíni gyűjtésekor Gönyey mezőgazdasági munkaeszközöket, illetve háztartási felszereléseket is számba vette, pontos méreteiket feltüntette és lerajzolta azokat.⁶⁹

Gáton id. Kacsó Berti házában egy vonószekeket, faragószekeket örökített meg. Kétféle változatban mutatta be a „treifuszt”. Egy másik gáti lakos, Lőrincz Miklós házában az étkezési

⁶⁵ Botlik József: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II.* In *Honismeret* (29. évfolyam) 2001/6. szám: 75. o.

⁶⁶ Uo.: 76. o.

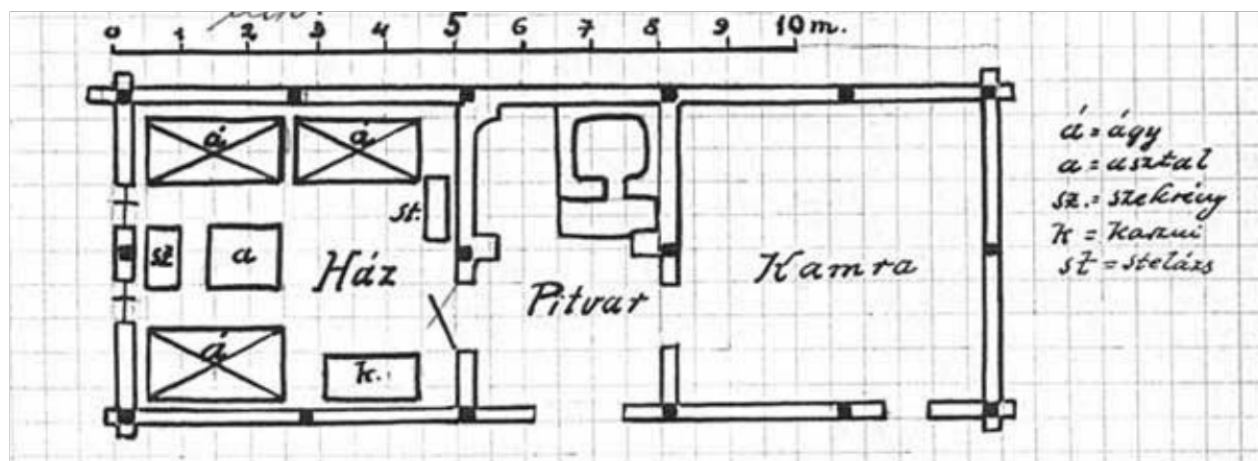
⁶⁷ Uo.: 77. o.

⁶⁸ Botlik József: *Gát.* Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 126. o.

⁶⁹ A témával kapcsolatos: Gönyey é. n. EA 5408. Lásd: a mellékletben.

eszközöket, illetve konyhai edényeket talált. Mindkettőt tölgyfából faragták, a kisebbik volt a „kanálás”, a nagyobbik pedig a „tálás”. Beregújfalun, Tihor Pálnál egy száz éve készült, díszesen faragott kanálast, valamint palacsintasütőt, húsvágó deszkát, mosogató dézsát örökített meg. Nagyberegen egy sótartót, fából készült tésztaszűrőt rajzolt le. Külön dolgozatban pedig feltárta a kender feldolgozásának munkafolyamatát pár Szernye-mocsár menti faluban: Dercenben, Makkosjánosiban, Kisbégányban, Beregújfaluban, Balazséron és Nagybégányban.⁷⁰

Gönyei dolgozatában egy Gáton lévő lakóház alaprajzát is közölte. A ház tulajdonosa Kopasz János volt, s a kutató úgy becsülte, hogy 1860-1870-ben épült.

4. kép: Kopasz János házának alaprajza

(Forrás: Botlik 2001, 126-132. o.)

3.2. A népi építkezés: az udvar, a lakóház és annak berendezései

Az építkezések anyaga az erdőségekből kitermelt tölgyfa, vagy a láp szélén növekvő vesszős bokrok és fák (éger, fűz, kocsányos tölgy, erdei hajlékony fák stb.) voltak. Ezek az anyagok az ősi faépítkezés formáját is megszabták, ami megegyezett más magyar nyelvterületek hasonló építési módjával. Gönyei (Ébner) Sándor kutatásai után arra a következtetésre jutott, hogy a vidék építészete az alföld és az erdélyi házkultúra összegzése. Később, az erdők megritkulása miatt kezdtek új módszert alkalmazni: a favázás faltípust.

„...a Szernye-mocsári régi házak tető szerkezetben az erdélyi házterülethez csatlakoznak. A szulákos és riglis keretbe foglalt paticsos vagy rekeszes házak viszont a síkságon települt magyarság jellegzetes építményei.” – írta Gönyey munkájában.⁷¹

A Beregi vármegye területén a leggyakrabban egyutcás falvakban, szalagtelkeken hosszában helyezkedtek el az épületek, soros udvart alkotva. Általában a ház előtt helyezkedett el a kiskert (ez virágoskertként volt fenntartva), a telek végében pedig a nagykert (itt zöldséget termeltek, illetve

⁷⁰ Botlik József: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II.* In *Honismeret* (29. évfolyam) 2001/6. szám: 78. o.

⁷¹ Botlik József: *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht.; Budapest, 2001: 126-130. o.

gyümölcsfákat ültettek). Továbbá az udvart is rendszerint kettéosztották, első és hátsó udvarra. Az első udvaron helyezték el a szőlőlugast és kút, valamint a lakóház is itt volt, a hátsó udvar pedig gazdasági udvarként működött, ahová a gazdasági épületeket (ól, csűr stb.) építették. A két udvart leggyakrabban kerítéssel, kis- és nagykapuval választották el egymástól.⁷²

„A kiskertbe mindig csak virágokat ültettünk és azokat gondoztuk. Volt mindenféle: kardvirág, nárcisz, ibolya, tulipán, gyöngyvirág...” (K. M., Gát)

„Az első udvaron csak a ház meg a kút volt, a hátsó udvaron voltak az állatok: tyúkok, libák, pulykák, disznó, tehén. Volt, hogy az állatot a csűrben tartottuk, vagy fából készítettünk nekik kisebb ólat.” (T. G., Gát)

Egyes kutatók arra lettek figyelmesek munkájuk során, hogy a kiskertbe ültetett virágokkal üzentek a község többi lakosai felé, ugyanis ezek tükrözték a családban végbemenő eseményeket. Például más és más virágot ültettek, ha eladó lány volt a háznál, ha Húsvét volt, ha egy gyermek született a családban, vagy ha épp gyászoltak.⁷³

Az udvarok felosztása még a mai napig megfigyelhető Gáton. Az udvar még most is két részre van osztva, van első udvar, ahol a lakóépület és kút található. A ház előtt helyezkedik el a kiskert, az udvaron található a kút, a szőlőlugas és/vagy árnyékot adó fák (általában dió-, szilvafa). Továbbá egy kerítéssel elválasztva van a hátsó udvar, ahol az állatok tartásához szükséges épületek és eszközök találhatóak. A hátsó udvar után pedig a nagykert következik, ahol különböző zöldségeket termesztnek, gyümölcsfákat ültetnek.

A telket sövény- vagy léckerítéssel kerítették, faragott kapuoszlopos kis- és nagykapuval. A 20. századig pedig elterjedt volt a tőkés kapu, ezzel zárták el a Szernye-mocsár menti falvakban a telkeket éjszakára, annak érdekében, hogy a tartott jószág ne tudjon elkóborolni.

A népi építészet sajátossága⁷⁴:

- a *faragott tornácosház*. A tornác a ház udvara felé eső oldalát díszítette, melynek oszlopsora eleinte fából készültek⁷⁵. A tornác hátsó részén gabonát, napraforgót is csépelhettek vagy hagymát is száríthattak. Ilyen házak a mai napig fennmaradtak Gát községben, viszont többnek

⁷² Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugcsoi magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 62. o.

Forrás:

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.).

⁷³ Uo.: 61. o.

⁷⁴ Kész Barnabás – Kész Margit: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Beregszász, 2021: 9-10. o.

⁷⁵ Gáton is fennmaradt egy ház, melynek fából készült oszlopa még mai napig megvan. Ezt lásd a mellékletben.

a tornácát már beépítették.⁷⁶ Ennek ellenére vannak olyan házak, amelyek megőrizték a régi beosztást, egyszerűen csak a tornácát „zárták be”.⁷⁷

5. kép: Barna Margit tornácos háza, a XX. század első felében épült.

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

- *nyári konyha* - ezt az udvar túlsó felén, a pitvarral szemben vagy a ház után építették. Itt nyáron főzhettek, tisztálkodhattak, de akár alváshoz is megfelelő volt. Berendezéséhez tartozott egy ebédlőasztal, pár szék, konyhaszekrény, s esetleg egy kisebb ágy.
- *kettős udvar*
- *az abora* - állítható tetejű szénatároló. Némelyik udvaron több is előfordult. Az *abora* kötésekkel ellátott négy oszlopába lyukak voltak fúrva, amelyekbe csapokat, vaspálcákat vagy szegeket helyezve tudták a sátortető magasságát beállítani.
- *a tőkés kapu* – egyes községekben a kivezető utat is ilyenekkel zárták el. A kapu felső gerendáját hatalmas tölgyfa alkotta, erre erősítették a falazatot, ami általában sövényből, lécből vagy deszkából készült. A tuskó biztosította az egyensúlyt, s ennek köszönhetően könnyen billenthető, emelhető és kifordítható volt a kapu.
- *a szőlőlugas* – fontos szerepe volt az emberek életében, nemcsak szőlőt, hanem árnyékot is biztosított a meleg nyári napokon. Továbbá miután elvették az emberektől a szőlőültetvényeket, az udvaron lévő szőlőlugas biztosította a borkészítéshez a gyümölcsöt.⁷⁸

⁷⁶ Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugocsi magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 87-88. o.

Forrás:

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.).

⁷⁷ Lásd: a mellékletben.

⁷⁸ Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugocsi magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 62. o.

- *a csűr* (gyakran *keresztcsűr*) – ez zárta le a hátsó udvart, elválasztva a kerttől. Ezek lebontásával ez a gazdasági egység a hátsó udvar vagy a nagykert részévé vált.⁷⁹ Ilyen is felkutatható még Gáton, igaz, már fel vannak újítva, viszont a felépítése és beosztása még látható. Több idősemler arról számolt be nekem, hogy sokan a csűrben tartották az állatokat is.

6. kép: Keresztcsűr Lőrinc Mihály hátsó udvarában.

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

A lakóházak legtöbbször háromosztásúak voltak: első ház vagy tisztaszoba (a család élete leginkább itt zajlott), ezt követte a pitvar/konyha (ez szabadkéményes, nyitott tűzhelyes volt), majd végül a hátulsó szoba vagy kamra. Ezek falanyaga először patics⁸⁰ volt, majd vályog, később pedig kő és téglá. Ez a beosztás látható fentebb, a 4. képen is, amelyet Gönyey (Ébner) Sándor rajzolt le és tett közzé tanulmányában.

Az első ház egy utcára és egy udvarra nyíló ablakkal volt megvilágítva, az utcára nyíló ablakon kétszárnyas fatábla volt. A pitvar helyiségében volt a bejárati ajtó, valamint innen nyílt egy-egy szoba jobb és baloldalra: az első ház, valamint a hátulsó, ami korábban kamra volt. Ám idővel ezt is szobává alakították át, így a házat kiegészítették egy negyedik helyiséggel, amely már saját udvari bejáráttal is rendelkezett. Ezt követte a pince, valamint más gazdasági épületek.⁸¹

A lakóházban többféle bútor megtalálható volt. Az első ház közepén rendszerint egy asztal állt, négy karszékkal. Kétoldalt két ágyat helyeztek el, amely magas lábokkal rendelkezett. A két

⁷⁹ Uo.: 62-65. o.

⁸⁰ A patics a parasztházak vesszöböl font fala, amelyet agyaggal, sárral tapasztanak meg mindkét oldalról.

⁸¹ Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükrözödése az ugocsai magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 78. o.

Forrás:

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó meglekintés: 2022. 05. 11.).

ablak között a komód, ezekben tartották a ruhákat; felette tükröt helyeztek el. Továbbá a szobában kapott még helyet a sifon, amelyben az ünneplő felöltő ruhát tartották, alsó részében a fehéreneműket, felső részén pedig a szőttes vagy befőttes üvegek voltak elhelyezve.

Ideiglenes tartozékai voltak a háznak a bölcsök (képet lásd a mellékletben) és más gyerekbútorok (állókák stb.). Függő (vagy másnéven ringó) bölcst csak a szabadban vagy a mezőn használtak.

A hátsó ház berendezése hasonlított a lakóház más helyiségének berendezéséhez. Általában kamrának használták, de szükség esetén ez volt az idősebb gyerekek hálószobája, amit a megmaradt bútordarabokkal rendeztek be.

A házak tetőit szalmával, zsindellyel, később cseréppel és bádoggal fedték, a szerkezete pedig több típusú is lehetett: szarufás, kontyolt nyeregtetős, vagy svábos tetős. A talpas, majd kőalapra épített, földes házak falát fehérre festették.⁸² A külső fal lábázatát pedig különböző színekkel festették le (késsel, sárgával vagy szürkével).⁸³

A tüzelőszerkezet a ház egyik legfontosabb eleme, az első szobában rendszerint kandalló volt, a konyhában pedig nyitott tűzhely. Ami érdekesség ebben, hogy ez a típusú tüzelőberendezés volt jellemző Szamos-mentén vagy Erdélyben is. Botlik József művében is felhívja erre a figyelmet: „...a Szernye-mocsár környéki építészet az alföldi és az erdélyi házkultúra összegződése. Ennek egyik példája a szabad kémény, a másik a kandalló.”⁸⁴

Az udvaron lévő további építményekről (kút, gazdasági épületek) szintén Gönyey feljegyzései és rajzai adnak tiszta képet. A gazdasági udvar létesítményeihez tartozott a már említett és bemutatott csűr is, a gabonás, az ól, disznóól, a már szintén említett *abora*, gémeskút stb.

Kárpátalján a soros, a kétsoros és a keresztcsűrös udvarok voltak jellemzőek. Az első kettőnél ez azt jelentette, hogy a gazdasági épületeket a lakóházzal egy sorban vagy párhuzamosan építették. Viszont a gazdasági épületeket gyakran egy tető alá építették. A csűr általában kettéosztották: az egyik részében tartották a szénát, a másikban pedig a szerszámokat, szőlőprést stb., de gyakran a szekér is itt kapott helyet, valamint több tevékenységet itt végeztek el (pl. tollfosztás).⁸⁵ A csűr fala favázás volt, anyaga pedig vályog, patics vagy deszkaborítás, a tetejét pedig szalmával

⁸² Kész Barnabás – Kész Margit: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Beregszász, 2021: 9-10. o.

⁸³ Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugcocsi magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 89-95. o.

Forrás:

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2022. 05. 11.).

⁸⁴ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 127. o.

⁸⁵ Kész Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugcocsi magyarság tárgyi kultúrájában*. Doktori disszertáció; Debrecen, 2018: 97-98. o.

fedték. Annak érdekében, hogy megakadályozzák a hó befújását, a kapukat rudakkal támasztották ki és szalmával fedték be, s csak annyi nyílást hagytak, hogy be tudjanak menni.

3.3. A népi viselet

A viselet sok mindent elárul egy emberről. Régebben sem volt ez másképp, egy ember viselete alapján bárkiről megtudhatták, hogy mely társadalmi réteghez tartozik, milyen a családi állapota, és az etnikai hovatartozásáról is árulkodott. De ezek mellett például azt is elárulta, hogy egy ember melyik tájegységből származik, hiszen régebben a tradicionális viselet tájegységenként, falvanként változhatott. „Kárpátaljai népviselet” mint olyan nem létezett és nem is létezik, viszont lehet beszélni külön ugocsai, beregi, ungi, máramarosi, vagy tiszaháti stb. viseletről.⁸⁶ Amikor népviseletről esik szó, akkor elsősorban a falusi parasztemberek hagyományos öltözkéire lehet támaszkodni.

Kárpátalja 20. századi történelme igen mozgalmasnak mondható, volt, amikor Csehszlovákia részét képezte, de a szovjet éra is befolyásolta a mindennapi életet. A tárgyi kultúra nagyban megsínylette ezeket a változásokat, amelyek fokozatosan mentek végbe: a viselet darabjai közé új elemek keveredtek (gumicsizma, bakancs, pufajka, usánka stb.). Az új elemek felhalmozódása pedig a hagyományos paraszti viselet eltűnéséhez vezetett.⁸⁷

A régi, hagyományos parasztviselet körülbelül az 1940-es évekre már teljesen kiveszett az egykori Szernye-mocsár környéki falvakban, így Gáton is.⁸⁸

A Szernye-mocsár menti községek népviseletéről⁸⁹ Gönyey (Ébner) Sándor számolt be tanulmányában. A kutatásai idejére már teljesen eltűnt a régi jobbágyviselet.

Gönyey kutatásainak idején a **férfi viselet** alsó darabjait néhol még viselték, Makkosjánosiban a négyszél gatyát tiszta kendervászonból készítették. A rontja nem olyan nagy, mint a derceni nadrágokon; Gáton araszos rojtokkal látták el őket. A ráncos ujjú ing vállba szabott ujjakkal készült, gallérja lehajtott, a mell alatt úgy nevezett forhamentlije van⁹⁰, melynek származása ismeretlen, de feltehetően német eredetű volt⁹¹. Az ingre lajbit öltöttek, amely közepén egy sorral gombolódott. A lajbi hátulján kinek vörös, kinek zöld szalag volt masnira kötve.

Kabátok nem voltak. Még télen is gatyában jártak. Beregújfaluban kenderből szövött nadrágot hordtak.

⁸⁶ Uo.: 193. o.

⁸⁷ Kész Barnabás: „*Ruha teszi az embert*”. *Adalékok a kárpátaljai népviselet kutatásához*. In: *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja (XX. évfolyam), 2016/1. szám: 23. o.

⁸⁸ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001.

⁸⁹ Gönyey (Ébner) Sándor: *A Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 2235, 1939-1940: 58-59. o.

⁹⁰ Uo.: 59. o.

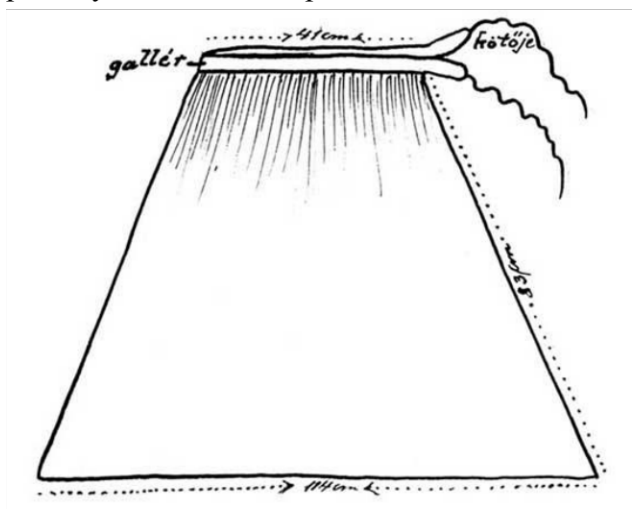
⁹¹ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 132-138. o.

A tehetősebbek többnyire báránybőrből készült, fahéj színű bőrmellényt, köcét hordtak, amelyet fehér, zöld vagy vörös színű selyemmel hímeztek ki.

A férfiak darutollas Kossuth-kalapot viseltek, amit Nagykárolyban Juhász kalapos készített, de Beregszászban is készítettek ilyen kalapot. Általában 6-10 forintba került. Télen pedig nagy hegyes báránybőr sapkákat hordtak.

A nők, asszonyokdaruszóru gubát hordtak, voltak, akik ebben esküdtek. Az olcsóbb és fehér gubát a ruténektől vették, a nehéz gubát pedig Szatmárból szerezték meg. Főleg akkor hordták, ha szekéren utaztak, vagy ha templomba mentek. Rendelkeztek még sujtásos ujjasokkal is, amelyek elől, körbe prémmel volt bevonva.⁹² A tehetősebbek többnyire báránybőrből készült, fahéj színű bőrmellényt, köcét hordtak, amelyet fehér, zöld vagy vörös színű selyemmel hímeztek ki.⁹³ Ez a ruha nem volt a legkényelmesebb, ugyanis több helyen is tört. Ennek érdekében vajjal kengették, s ősz körül kezdték hordani.

A **női viselete** legalsó darabja az úgy nevezett vászonkabát volt. Ennek a legalsó szoknyának Gáton pendely volt a neve. A vászonkabát házi kendervászonból, fűzőszből készült vászonból varrták. A gallér alatt sűrű, lapos ráncokba szedték. Erre vették fel a kékfestő szoknyát vagy kartonszoknyát. A fornosi pendely is hasonlóan lapos ráncokba volt szedve.

7. kép: Vászonkabát, amit a gátiak pendelynek neveztek

(Forrás: Botlik 2001, 132-135. o.)

A női viseletnek a felső része az ingváll, a legegyszerűbb szabású vállba szabott, illetve varrott ujjú ing volt. A házi kendervásznat általában kettéhajtották, s a hajtás közepén kivágták a nyak részére. Oldalt és felül a vállba a rövid ujjakat összevarrták. Ez ráncok nélküli szabad ujjú ing volt. Amikor Gönyey ezeket jegyezte, tehát az 1940-es évek körül, még Gáton az ingnek bő, ráncos válla volt, s a végén egy kis pánt fogta össze. Az ing hosszú volt, ujjá buggyos, nyakába pedig

⁹² Gönyey (Ébner) Sándor: *A Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 2235, 1939-1940: 58-59. o.

⁹³ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 132-138. o.

szatyíngot⁹⁴ húztak. Ezt általában csak ünnepnapokon hordták, az öregek és fiatalok egyaránt. A kettő között csak annyi volt a különbség, hogy a fiataloké kicsit rövidebb volt.

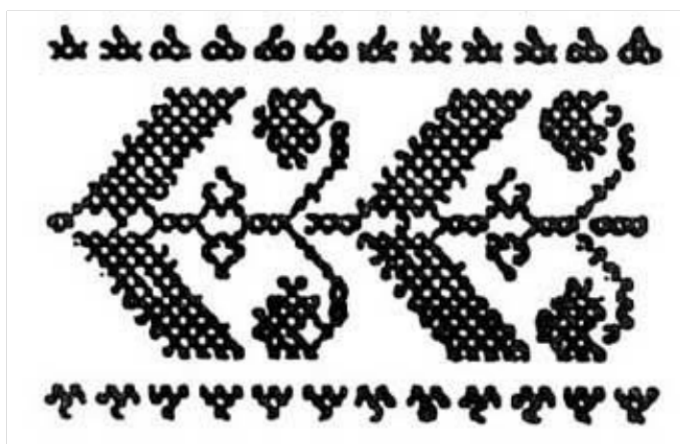
A fornosi ingnek is hasonló a szabása, csak az ujjának töve rövid, lapos ráncokba van szedve és oda van varrva, hogy az ujj szorosabban feszüljön a felső kar tövére. Az ujjak széle fel van tűrve és be van szegve.

A felső ruhaviselet egyetlen darabja a „testhezálló”, amelyet Gönyey csak Makkosjánosiban talált. Ez fekete klottból⁹⁵ készült, bőujjú blúz volt, elején válltól vállig darázsfészekbe szedett. Háta 6 keskeny darabból varródott. Nagybégányban volt libegő ujjas is, amelyen fodor volt. Ünnepnapokon testhez álló ujjast viseltek csizmával.

A vászonkabátra 5 rőfös⁹⁶ szoknyát vettek, hátul elhasogatták. A testhez álló ruhadarabot hozzámállónak vagy belebújónak is hívták.⁹⁷

„Mikor én voltam fiatal, sokkal kevesebb választék volt ruhák terén. Nem engedhettük meg magunknak, hogy minden héten újabbnál újabb ruhákat vásároljunk. Általában valamilyen esemény kapcsán szereztünk be új ruhadarabokat.” (B. I.)

Az asszonyok és lányok a hosszú téli estéket hímzéssel töltötték. Jellemzőes beregi motívumokat használtak, melyek között az egyik kedvelt forma volt a híres Rákóczi-minta. Ezt a terítőmintát általában függönyökre, ágyterítőkre hímezték.⁹⁸

8. kép: Gáti keresztaszemes hímzés

(Forrás: Botlik 2001, 135-139 o.)

Ami a hajviseletet illeti, a leeresztett, befont haj volt a jellemző. Általában pántlika⁹⁹ volt benne. A legtöbb esetben két oldalra fésülték és úgy nevezett cikuba fonták. Ez a hajviselet inkább a

⁹⁴ A szatyíng egy ruhaszegélyből lehasított, keskeny kötő-, vagy fűzőszalag volt.

⁹⁵ A klott pamutszövet vagy műselyem; vékony, sűrű szövésű, egyik oldalán erősen fénylő, egyszínűre festett ruhaanyag.

⁹⁶ A rőf régi hosszúság, amellyel a szöveteket és szalagokat mérték.

⁹⁷ Gönyey (Ébner) Sándor: *A Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 2235, 1939-1940: 58-59. o.

⁹⁸ Botlik József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001: 132-138. o.

⁹⁹ A pántlika színes, díszítő szalag.

lányokra volt jellemző, az asszonyok kerek kontyot viseltek.¹⁰⁰ Ami pedig a férfiakat illeti, ők egészen rövidre vágatták hajukat. A hosszú haj körülbelül az 1960-as évekig dominált.¹⁰¹

„Én a 60-as években voltam fiatal, mindig befont hajjal jártunk a testvéremmel, mert édesanyánk nem engedte, hogy levágassuk. Pedig ekkor már több fiatal felnőt megvált a hosszú hajtól.” (B. I., Gát)

Összességében elmondható, hogy a hagyományos paraszti viselet a XX. század derekáig élt, az ezt követő éveken, fokozatosan tértek át – többek között a gáti emberek is – a polgári viseletre. Ez a kivetkőzés az egész vidékre jellemző volt. S éppen ennek a kivetkőzésnek köszönhetően, ma már nagyon nehéz az adatgyűjtés, a hagyományos paraszti viselet rekonstruálása.

¹⁰⁰ Gönyey (Ébner) Sándor: *A Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 2235, 1939-1940: 58-59. o.

¹⁰¹ Kész Barnabás: „*Ruha teszi az embert*”. *Adalékok a kárpátaljai népviselet kutatásához*. In: *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja* (XX. évfolyam), 2016/1. szám: 24. o.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatásom célja az volt, hogy röviden ismertessem Gát község rövid történelmét, illetve tradicionális, paraszti jellegű tárgyi műveltségét. Véleményem szerint ez nagyjából sikerült is - röviden bemutattam, hogy az évek, évszázadok során milyen események történtek ezen a területen, valamint jellemeztem a falu néprajzi oldalát. Az utóbbi bemutatása során más kutatók korábbi gyűjtéseire és a magam végzett, recens kutatásokra is támaszkodtam. Viszont dolgozatomban sok minden még nem került bemutatásra, így azt mondhatom, hogy a jövőben mindenképpen folytatni szeretném ennek a témának a kidolgozását.

Tavaly is ezzel a témával foglalkoztam. Akkor a kutatás során egyetlen komolyabb problémám akadt. Tavaly lehetőségem nyílt idős embereket felkeresni adatgyűjtés szempontjából, illetve több régi építésű házat, csúrt kerestem fel a faluban. Viszont azt tapasztaltam, hogy az idős emberek többsége, akikkel beszélgettem, nem szívesen engedtek fel az udvarukra és idegenkedve fogadták a kérdéseimet. Ennek több oka is lehetett: a világjárvány miatti elővigyázatosság, vagy az, hogy nem igazán ismertek engem és nem tudták miért kellene nekem a kérdezett információk. Viszont ennek ellenére több fényképet is sikerült készítenem, illetve voltak olyanok is, akik szívesen fogadtak és meséltek a régi dolgokról. Ezeket a beszélgetéseket nem vettem fel hangrögzítőre, viszont engedélyt kaptam arra, hogy felhasználjam a lakóházukról készített képeket, illetve az általuk elmondott információkat.

Az éven recens kutatást nem sikerült végeznem, viszont igyekeztem a forrásokat és irodalomlistát bővíteni. Továbbá a tavalyi kutatásaimra támaszkodtam, illetve igyekeztem telefonon keresztül több idős emberrel felvenni a kapcsolatot, akik mesélhettek a múlt dolgairól, hagyományairól.

Úgy érzem ez a téma mindenképpen folytatható, így a közeljövőben még szeretnék ezzel foglalkozni. Véleményem szerint Gát néprajzi szempontból hálás terep, melynek sajátos népi kultúrája méltó arra, hogy felkutassák és dokumentálják a jövő nemzedékei számára.

РЕЗЮМЕ

Метою мого дослідження було зробити короткий опис короткої історії села Гать та його традиційної селянської освіти. На мою думку, це в значній мірі вдалося - я коротко представила те, що відбувалося в цій місцевості протягом багатьох років і століть, і охарактеризувала етнографічну сторону села. Представляючи останнє, я також спиралася на попередні збірники інших дослідників та останні дослідження, які проводила я сама. Однак багато чого ще не було представлено в моїй курсовій роботі, тому я можу сказати, що я точно хотіла би продовжувати працювати над цією темою в майбутньому.

Я також займалася цією темою рік тому. Тоді була лише одна серйозна проблема з дослідженням. Рік тому я мала можливість відвідувати людей похилого віку для збору даних, і я відвідала кілька старих будинків. Однак я виявила, що більшість людей похилого віку, з якими я розмовляла, не хотіли пускати мене у свій двір, і мої запитання сприймалися з насторожею. Причин цього могло бути декілька: обережність через епідемію, яка продовжується, або той факт, що вони насправді мене не знали і не знали, навіщо мені потрібна інформація, про яку я питала їх. Однак мені вдалося зробити кілька фотографій, і серед них були такі, хто розповідав мені про старі речі. Я не записувала ці розмови на диктофон, але мені дали дозвіл скористатися знімками, які були у їхніх будинках, та інформацією, яку вони мені повідомили.

Цього року мені не вдалося провести дослідження, тому що я була змушена поїхати за кордон через початок війни. В результаті я спиралася на минулорічні дослідження і намагалася телефоном зв'язатися з кількома літніми людьми, які могли б розповісти мені про речі та традиції минулого.

Я вважаю, що цю тему можна однозначно продовжити, тому я все-таки хотіла би звернутися до неї найближчим часом. На мій погляд, село Гать - це етнічно цікава місцевість з унікальною народною культурою, гідною пошуку та документування для майбутніх поколінь.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK

I. PUBLIKÁLATLAN FORRÁSOK

1. Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma: Gát. c). Körleveles jegyzőkönyv (1762-1882)
2. GÖNYEY (Ébner) Sándor: *A Szernye-mocsár községeinek építkezése, kendermunkája, viselete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 2235, 1939-1940.

II. PUBLIKÁLT FORRÁSOK

3. BOTLIK József – DUPKA György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 1993.
4. BOTLIK József – DUPKA György: *Ez ház a hon...* Budapest, Mandátum Kiadó, 1991.
5. BOTLIK József: *Gát*. Száz magyar falu könyvesháza Kht.; Budapest, 2001.
6. DUPKA György: *Historia Est Magistra Vitae*. Intermix Kiadó; Ungvár – Budapest, 2017.
7. FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára (Kárpátalja)*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség; Ungvár, 1998.
8. KÉSZ Barnabás – KÉSZ Margit: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Beregszász, 2021.

III. MONOGRÁFIÁK

9. LEHOCKY Tivadar: *Beregvármegye monográfiája*. Ungvár, Pollacsek Miksa könyvnyomdája, 1882.

IV. TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

Szakkikk folyóiratban vagy időszaki kiadványban:

10. BOTLIK József: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II*. In *Honismeret* (29. évfolyam) 2001/6. szám.
11. HEGEDŰS Gyula: *Megölnek egy magyar falut*. In *Pesti Napló* (1911. július 2. 155. szám).
12. KOPASZ Gyula: *Demográfiai változások a Szernye-mocsár magyarlakta településein 1784-1939 között*. In *Együtt* (18. évfolyam) 2016/1. szám.
13. KOPASZ Gyula: *Etnikai folyamatok és a népesség számbeli változásai a Szernye-mocsár menti településeken (1869-1910)*. In *Scientia Denique* (VI. évfolyam) 2016/1. szám.
14. KÉSZ Barnabás: *„Ruha teszi az embert”*. *Adalékok a kárpátaljai népviselet kutatásához*. In *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja (XX. évfolyam) 2016/1. szám.

15. S. BENEDEK András: *Egy falu a hadak útján*. In *Kisebbségkutatás* (12. évfolyam) 2003/1. szám.
16. S. BENEDEK András – UDVARI István: *Könyvek a „gens fidelissimáról” (recenziók)*. In *Együtt* (III/I. évfolyam) 2002/2. szám.
17. SZILVÁSI Irén: *Gát a képernyőn*. In *Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, (1982. február 25.)

V. DIGITÁLIS ADATBÁZISOKBÓL ÉS A VILÁGHÁLÓRÓL FELHASZNÁLT ANYAGOK

18. BALOGH István: *Bereg megye leírása I.*
Forrás: <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/11-72.pdf> (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 10)
19. KÉSZ Barnabás: *A paraszti életmód tükröződése az ugcocsi magyarság tárgyi kultúrájában*.
Doktori disszertáció; Debrecen, 2018.
Forrás:
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Barnabas_disszertacio_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó megtekintés: 2022. 05. 11.)
20. MOLNÁR D. Erzsébet: *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboraiiban (1944 – 1953)*. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, BTK, 2015.
Forrás: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217124/dolgozat_Molnar_D._E.pdf
(Utolsó megtekintés: 2022. 05. 10.)

VI. ADATKÖZLŐK

21. Király Margit (1945 –) gáti lakos, nyugdíjas.
22. Turi Gizella (1943 –) gáti lakos, nyugdíjas.
23. Lőrinc Mihály (1952 – 2021) gáti lakos, nyugdíjas.
24. Barna Margit (1952 –) gáti lakos, nyugdíjas.
25. Bahun Ilona (1952 –) gáti lakos, nyugdíjas.

MELLÉKLETEK

1. kép: Esperesi jelentés 1863-ból

(Forrás: A KRELM anyaga)

Esperesi jelentés a Beregi református lelkészségi körjegyzéséről és iskoláiról 1863-ban

Terület	Egyházi és fiók egyház		Népesség		Szüléletek						Halálozások		Házasságok		Házasságok		Házasságok		Házasságok		Házasságok		Egyéb												
	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő	fi.	nő													
1. Szi	328	320	648	1217	-	-	-	-	12	17	20	-	-	8	9	17	5	8	13	-	-	5	5	22	28	60	50	22	52	5	5	8	10	8	18

volna Papratovicssal és Pinterovicssal, utalni kell arra, hogy Benécs egyáltalán nem híve a radikális irányzatnak, dr. Mazzura pedig jelenleg egy dalmát tengeri fürdőben időzik és így még nem is nyilatkozhatott. Turkovicsról viszont tudva van, hogy néhány héttel ezelőtt nyílt levélben kijelentette, hogy a politikai élettel teljesen visszavonul. Ezeket tekintetbe véve, megállapítható az is, hogy a tartománygyűlés feloszlásáról most nincsen szó, mivel éppen az alakítandó új unionista pártnak lesz hivatása, hogy az unionizmus eszméjével készítse elő és vegye fel a választási küzdelmet.

Megölnék egy magyar falut.

— A milliomos földönfutók. —

Gát, július 1.

(Kiküldött tudósítónktól.) Messze, messze Budapesttől, az ország határán, Bereg-vármegyében haldoklik egy magyar falu. Minden háza siralomház, amelyekben már csak földjaidul az élet, mert éri a halál iszonyatos közelségét. Néhány hét még is dobra kerül minden kis ház, minden kis virágos kert és a falu határában minden talpalatnyi föld, amelyen most fáradtan hajtja le fejét a buzakalász és friss, zöld leveleket hajt a tengeri. Dobra kerül minden s ezen a napon tudhatja a belügyminiszter, hogy Gát községe, amely Beregszásztól tizenhárom kilométerre, a tiszaháti járásban ezeröttszáz lelket számlált, megszűnt. Ezek a józan, okos, munkás magyarok, akiket még Amerikából is visszahozott az ősi rög, elátkozhatják a hazájukat s mehetnek vissza Amerikába, ahonnan botor fővel hazahozták a dollárjaikat azért a földért, amelyet most kegyetlenül, jogtalanul és igazságtalanul elvesznek tőlük.

S ezek a szerencsétlenek, ezek a földönfutók — milliomosok. A falunak két milliót érdeje van, de a vármegye nem engedi meg, hogy értékesítsék a fát s kilizessék az adósságaikat. Akiktől függ: a földművelésügyi minisztériumtól, a minisztériától és az államtitkártól, azok már régen megtették mindent, de a miniszter is, az államtitkár is Budapesten vannak, ott pedig Beregszászon elébük áll az alispán, Gulácsy István és azt mondja:

— En pedig nem engedem.

S ha az alispán nem engedi, akkor hiába minden. Mi itt Pesten nem igen tudjuk megérteni, micsoda ur a beregi alispán, de annyi bizonyos, hogy ha Pesten összeállnak a miniszterek, a polgármester, meg a főkapitány, hát együttvéve nincs nekik itt annyi hatalmuk, mint Beregben az alispánnak. Ugy mondják, hogy kemény ember, egyenes ember, de nem tűr ellenkezést s úgy uralkodik a vármegyében, mint egy király. Nem szabad elentmondani neki és úgy kell cselekednie mindenkinek, ahogy akarja, különben a boszúra elkíséri mindenlovát. Talán jó ember volna, de beteg s ez megkeseríti az egész életét. Gyomorbeteg; egész nap állig él mással, mint feketekávéval s éjszaka folytonosan gyötrődik s nem tud aludni. Az ilyen beteg, mindig szenvedő emberek, még inkább magukon keresztül látnak mindent, mint más; békétlenek, elégedetlenek s egy rettenetes éjszaka után el tudnák pusztítani az egész világot.

Ennek az embernek terített ellenszeregni a gátiak. Birtokot kellett venniük s nem azt vették meg, amelyet az alispán akart. Innen kezdve pokol volt az életük, mert ott Beregben, az Isten háta mögött az alispán haragja sokkal súlyosabb, mint ha a tíz elemésztené a falut s a lég elverné az egész termést.

Ez a történet, amely itt alább következik,

magyar közigazgatási regény. A falu ellenesze-gült az alispánnak s a falunak ezért meg kell halnia. Két milliójuk van, de koldusok és földönfutók lesznek s a többi falu majd megtanulja ebből, hogy vagy engedelmeskedik az uraknak, vagy pusztul — Amerikába, s ha odamegy, nem jön vissza, mint a gátiak.

(Az én szegény gáti jobbágyalm...)

Beregszásztól kezdve egészen az ország határáig majdnem minden föld gróf Schönborn Frigyesé. Valamikor a nagyságos fejedelem birtoka volt itt minden s a parasztok, akik erre dolgoznak, valamennyien a Rákóczi-jobbágyok ivadékai. Gát is Rákóczi-birtok volt s a lakosai gazdagabbak voltak a többiekénél, mert Lórántffy Zsuzsánna nekik adott egy 1308 holdas erdőt meg legelőt. Adom az én szegény gáti jobbágyalmnak... így kezdődik a Lórántffy Zsuzsánna 1643-ból szóló adománylevele, amelyet ma is féltő gonddal őrznek a gáti parasztok. Az erdő meg a legelő megér ma két millió koronát s a nyolcvanhét volt urbéres közül ki ennyi, ki annyi joggal részesedik benne. A föld nagyon drága arafelé, de ami még nagyobb baj: alig van, mert minden Schönborné. A grófnak 486.000 holdja van s ha a paraszt venni akar tőle, olyan hihetetlenül drága árat szab, hogy lehetetlen megadni érte. De ezek a református magyarok, szívós, erős és szorgalmas nép, a fele közülük kiment Amerikába s ott dolgozott esztendőnkig a bányákban meg a gyárakban, hogy hazahozza a pénzt a földért. Egy szálíg visszajöttek Amerikából, mert visszahozták őket az ősi rög s hogy földet vehettek maguknak, nyugodtan és boldogan dolgoztak tovább lithon.

A Lórántffy Zsuzsánna adománya közös birtok. Törvény van rá, hogy az erdőt el kell különíteni a legelőtől s hogy a gátiak eleget tettek a törvénynek, nem maradt többjük, mint 173 hold legelőjük. Legelő kellett tehát s a gátiak hosszas tanácskozások után abban állapodtak meg, hogy az ő birtokukkal közvetlenül szomszédos birtokokat vásárolják meg. Az urbéresek gyűlést tartottak egy hatósági kiküldött elnöklété alatt s elhatározták, hogy ezt az öt tulajdonos kezében lévő birtokot, amely összesen 730 hold, holdanként 400 koronáért megveszik. A földművelésügyi miniszter elvileg engedélyezte is ezt a vásárt, még pedig ármez-határozás nélkül. Az urbéresek erre 583 holdat azonnal megvettek s az urbéresek gyűlésének felhatalmazására váltókkal fedezték a vétel-árat. 178.000 koronát vettek föl erre a Beregszászi Hitelezésről.

De ez csak három birtok-rész volt. A másik kettőt még nem lehetett megvenni, mert az egyik, akinek ötven holdja volt, nem akarta holdját négy száz koronáért adni, a másik birtok-részen pedig rengeteg teher volt. Előbb meg kellett várni, míg Dercesényi, a birtok tulajdonosa az egész birtokán lévő terhet rendezt s csak aztán vehetik meg belőle a gátiak azt a részt, amely az ő földiek közé illik. Ehez tartozott még egy kis erdő, amelyet később 42.000 koronáért vettek meg.

Az urbéresek folyton sürgették a vételt, de közben Dercesényi eladta a birtokot egy Spiegel nevű munkási lakosnak. Mikor egy esztendő múlva az urbéresek látták, hogy enélkül a birtok nélkül nem teljes az övék, elhatározták, hogy megveszik s bár drága, — 800 korona holdja — megadják érte az árat, mert feltétlenül szükségük van rá.

(Kezdődik a zavar.)

A törvény értelmében joga van az alispánnak a határozat végrehajtását megakadályozni, hogy ha az urbéres közönség határozatát rájuk nézve károsnak látja. Az alispán tudta ezt a határozatot, de nem tett ellene semmit s ebből az urbéresek loggá azt hitték, hogy neki nincs ellene kifogása. Eltelt a tizenöt nap, amely alatt meg lehetett volna felelőlegesen a dolgot s miután senkinek sem felelőlegesen megkötötték a szerződést. Itt is váltókkal fedezték a birtok vétel-árat s betáblázták az urbéres közönség nevére. Három hónap múlva azután az a váratlan esemény történt, hogy a megye közigazgatási bizottsága megsemmisítette a vételt.

Az urbéresek felebbezték a közigazgatási bírósághoz, de az kimondta, hogy nem illetékes s áttette az ügyet a földművelési miniszterhez. A miniszter pedig kegyetlen határozatot hozott. Kijelentette, hogy a vétel nem kötelező az urbéres közönségre, hanem csak azokra, akik a gyűlésen jelen voltak s a vételt megszavazták. Együttal kijelentette azt is, hogy fahasználatot semmi szin alatt nem engedélyez.

A fahasználat engedélyezése azt jelenti, hogy az urbéresek közös vagyonukból, két millióból látsza kifizetik az új legelők árat. De ha a miniszter nem engedi meg, hogy a közös birtokból fizessenek, ha nem engedi, hogy fát adjanak el, akkor ők személyesen, a saját vagyonukkal felelnek a vételért. A váltókat az urbéres tanács tíz tagja írta alá a többi megbízásból s a banknak ezt a tíz embert kellett most perelni. De a tíz embert a többi hetvenhét urbéres — összesen nyolcvanheten vannak — hatalmazta föl a váltók aláírására, tehát ez a tíz pert indított a többi hetvenhét ellen.

A községben rettenetes volt a rémület. Egymást támadták perrel, de ha a perék akár-hogyan végződnek is, itt csak ők lehetnek a vesztesek. A miniszter, miután már egyszer megengedte, másodsor nem hagyta, hogy az új birtokok árat a közös birtokról kivágtott fák árával fedezzék.

(Az antalóci erdő.)

Késégszűrésükben, elkiseredsükben fölmentek a gátiak Gulácsy István alispánhoz. Könyörögték neki, hogy segítsen rajtuk s ne hagyja őket elveszni. A dolog nagyon rosszul állott akkor s csak úgy lehetett volna segíteni rajtuk, ha kiderül, hogy másképpen határoztak, mint ahogy az a hivatalos jegyzőkönyvben van.

A parasztok azt mondták, hogy másképpen határoztak. De ha másképpen határoztak, akkor a jegyzőkönyv megvan hamisítva. Az urbéreseknek Sütő Áron gáti református pap volt az elnökük s ha a jegyzőkönyv hamis volt, az ő büne. Az alispán jegyzőkönyvet vet fel a vallomásokról s ezeket áttette az ügyészhez. A hümpör megindult s hosszú idő múlva azzal végződött, hogy úgy a törvényesnek, mint a tábla fölmentette Sütő Áront.

Az alispán a birtokvétel megsemmisítése után azt tanácsolta a gátiaknak, hogy vegyék meg az antalóci erdőt. Ez az erdő, amely hat-ezer hold, 92 kilométernyire van Gától s herceg Odescalchi Zórárd Jenő luszényi föld-birtokos tulajdonosa. Az erdőt majdnem megvette 350.000 koronáért Hirtenstein Lajos volt országgyűlési képviselő; már a szerződés is készen volt, de közelített a pénzügyi válság s Hirtenstein nem tudott fizetni. Két évvel ezután 1.800.000 koronáért ajánlotta az erdőt a herceg A terv úgy szót, hogy Gát, Nagyberég, Mak-kosjánosi, Izsnyéte, Homok és Csaroda községek együttesen veszik meg a messzi antalóci erdőt. A korteskedés nagyban folyt a vétel mellett s a legiobban agítót egy Strauszmann Dávid nevű ügynök, aki a herceg megbízásából províziót is ígért a befolyásosabb parasztoknak. A községek valamennyien belementek már az antalóci erdő megvételébe, amikor Sütő Áron, a gáti pap fölment az akkori földművelésügyi államtitkárhoz, Mezőssy Bélához s két levelet mutatott be neki. Az egyikben 4000, a másikban pedig 2000 koronát ígérték Sütőnek a herceg nevében arra az esetre, ha Gát-on az antalóci erdő megvételével mellett foglal állást.

Az államtitkár nyomban megsemmisítette a vételt s vizsgálatot rendelt el. A vizsgálat eredményét azonban máig sem tudja senki.

Pedig az alispán annyira biztos volt az antalóci erdő megvételében, hogy amikor a községek határozata még nem is volt loogerős, a herceg ügyvédének, dr. Vadász Lipótnak kiutalványozott 96.000 koronát Természetes, hogy amikor a vételt megsemmisítették, az előleget vissza kellett fizetni.

(Dobra kerül minden.)

Az antalóci erdő megvétele tehát meghiúsult. De a másik birtokvételt is megsemmisítették azon a címen, hogy csak 100.000 koro-

nát lett volna szabad adniok, az urbéresnek pedig 126.000 koronát fizettek. A miniszter határozata után az öt bankban elhelyezett váltókat peresítették. Az ellen a tíz ember ellen, akik az urbéres közönség nevében aláírták a váltókat, kitűzték az árverést. Az első Iszkovics Ignác ellen már meg is tartották június 23-án s a szerencsétlennek száz hold földjét adták el 44.000 koronáért. Sütő Áron református lelkész ellen és a 150 hold vett birtokra július 14-ére van kitűzve az árverés, a többi nyolc ember ellen pedig augusztus 17-ére.

Ettől a tíz embertől minden jog nélkül veszik el vagyonaikat. Ez a tíz ember nem csinált mást, mint a többi hetvenhét megbízásából aláírta a váltókat. S ezért pert indítottak a többi hetvenhét ellen. Az egész falu pörben áll egymással s ha nem is nyerné meg a pereket, mindent meg fog enni a sok költség. S mindez 26.000 korona miatt! Két milliójuk van a zsebkönyvben s 26.000 korona miatt koldusbotra kell jutni valamennyiüknek. Ez a tíz ember, akiket most árvereznek el, a falu legvagyonosabbjai közül valók: a bíró, a presbiter, a kurátor vannak közöttük s már mentek is ajánlkozni a szomszéd uradalomba — béresnek.

(Az alispán nem enged.)

A vármegyében mindenki tisztán látja, hogy az a bűnik ezeknek a szerencsétlen embereknek, hogy nem vették meg az antalóci erdőt. Ezért van a hajsa, ezért perdül meg a dob a gáti udvarokon, ezért nem lehet ellátzni azt, hogy a közös birtokból fedezzék a szerzett birtok vételárát. Már azt is megpróbálták, hogy a tíz ember eladja a közös birtokra való jogát a többi urbéresnek s erre a megvételre a miniszter engedélyezi a fahasználatot, de — az alispán nem enged.

Most, amikor Debrecenben a református püspökválasztás volt, fölkeresték ott a gátiak Bartók József földművelésügyi államtitkárát. Bartók megelpeve hallotta a falu szerencsétlenségét s megígérte, hogy okvetlenül megengedi a fahasználatot, tehát ha az urbéres megveszi a tíz ember jogát, akkor az adósságokat az urbéresek tőkepénzéből rögtön ki lehet fizetni. A főispán, aki jóakaratu ember, de az alispán mellett alig van beleszólása a megye ügyeibe, tett is egy ilyen irányú fölterjesztést s az államtitkár beváltotta az ígéretét. Engedélyezte a fahasználatot, ha az urbéresek hajlandók megvenni a tíz ember jogát.

De az alispán — nem enged.

— A miniszter — így mondotta a gátiaknak — semmi szin alatt sem engedi meg a fahasználatot.

(A pusztulás kezdete.)

Ez a pusztulás kezdete. Az emberek isznak és nem törődnek semmivel.

— Minek dolgozzunk? Annak, aki meg fogja venni a földjeinket?...

A falu olyan, mint egy nagy siralomház. Nem beszélnek, csak járnak, ödöngenek szóatanul egymás mellett. Benn a vármegyénél azért törődnek ezekkel a szerencsétlenekkel. Csendöröket fognak kirendelni, mert félnek ettől a néptől. Ez a nép, amely Amerikából is hazajött, egy szál nagy szereti ezt a földet. Ugy szereti a saját földjét, hogy ha a szomszédja tíz centiméternyit elszánt belőle, ölni tud érte. Itt lázadás lesz az árverésnél. Ezek az emberek nem fogják szóatanul tűrni, hogy elvegyék a földjeiket, amikor érzik, hogy az igazság az ő részükön van.

Ki fog felelni a vérengzésért? Ki fog felelni nyolcvanhét családért, ezeröttszáz lélekért, egy megölt magyar falunért?

Hegedűs Gyula.

A Pesti Napló telefonszámai:

VI. Podmaniczky-utca 12.

Szerkesztőség: 20—10.

Felelős szerkesztő: 22—03.

Külföld és vidék: b.—37.

Kiadóhivatal: 23—42.

A Bakony menekültje.

Budapest, július 1.

Makkos Vendel, a pápai rablógyilkos meg tudott menekülni, el tudott szökni a robogó vonatról, mert a Cuha völgyének a szépsége úgy megragadta az őrei figyelmét, hogy csak a tetőkben, az erdőkben, a szakadékokban tudtak gyönyörködni és megfedkeztek a rabjukról. Makkos Vendel, a rablógyilkos elmenekült bele a Bakony erdejébe és bár csendörök löttek utána, később volt minden, nagy árnyékok, talán a Patkó Pista, meg az Oroszlán Pali árnyéka elfedték a golyók elől és most bujdosik megint a haramia a Bakony erdejében.

... Száll fel képzelet, ha van még szárnyad és mondd el, hogyan vált meg az utolsó zsvány a Bakony rengetegétől...

Nincs még husz esztendeje, hogy megkezdtek annak a vasutnak az építését, amely Győrt köti össze Zircen át, Veszprémen keresztül, azután a Mezőföld megszelésén Dombóvárral. Ez az a kettős ércszalag, amelyik a szíven vágja keresztül a Bakonyt. A megépítéséhez Olaszországból kellett munkásokat hozatni, mert a magyar parasztot, lehet, hogy lustaságból, lehet, hogy arisztokratikus munkamegvetésből, de az sem lehetetlen, hogy páni panaszu természetsiratásból nem lehetett kapni erre a munkára. Olaszok dolgoztak a Bakony megszelésén és — szállj képzelem, szállj — az olaszok lent dolgoznak most még a Cuha mitológiásan szép völgyében, fenn a tetőkön töretlen még az őserdő, csak a fák sugnognak össze reszkető ékhóvá, amikor a völgyből egy-egy dinamitpatron robbanása felhangzik hozzájuk. A hegyoldalsó tompa pukkanás ott fenn zenei csendüléssé andalodik át a bükkfák böcklii oszlopcsarnokában.

Szállj képzelem, szállj... az Ámos-tető egyik tisztásának a szakadékos szélén egy ember áll a puskájára támaszkodva, olyan mozdulatlanul, mint a szobor. Gyönyörűsége kulturember. A fehér gyolcsruha nem a népszimnű kackiás hazugságával, hanem az évezredek fajviselét enracinél eleganciájával simul a derekára, hosszú, gesztenyeszínbarna haja, selymesen szökébe forduló telt szakálla, sodratlan hosszú bajusza busan néző kék szemét veszi körül. Ez az ember egészen egymagában van, nem is beszélhetne senkivel, de azért az arcán most mégis meglátszik, hogy hallgat. Van csend, ami olyan nagy, hogy már hallani lehet és van hallgatás, amelyik a némaságával beszél. Az az ember ott, a tisztás szélén, a bükkfa tövében nem hallgatózik, hanem csak hallgat. Nagy, keleti, magyar hallgatással. Ez az ember az utolsó zsvány.

Gördül a könnyen mozduló dolomit laza sziklatörmeléke, megrebben az oldalban a mogyoróbokor, recseg valami korhadtabb, már földi fekvésre vágyakozott ág és egyszerre fel, emberi fej bukkantik ki a kökényes, somvirágos bozót közül. A fej után kéz, a kéz után váll, derék, azután földvágó csákány. Megjelenik a másik ember. Hiénahajlásu, nyomott piemonti homlok, feketén villogó és mégis gyáva szempár, jellegtelesen tömpe orr, bozontos fekete szakáll, keveredett fajra valló, fent keskeny, alul széles, éhesen vörös ajak. Ez az ember az első bakonyi erdőirtó.

Az erdei találkozás két alakja szóatanlamban döbbenéssel mered egymásra pillanatokig, azzal az ösztönselel, és momentán is felébredő gyűlölettel, amivel a kékszemű, meg

a feketeszemű ember gyűlölt egymást. A zsvány szobor marad, az olasz hirtelen belekapaszkodik egy fiatal fa derekába, mert a lejtőre támaszkodó ballába megcsuszlik a görgetegben. Alulról, a természet-szántotta árokbaól néz fel a tisztás magaslatán álló váratlanra, a két szempár összevillanik és egyszerre megérti egymást. És megért mindent: annak a puskacsőnek a végén ott van a mult, annak a csákánynak a hegyén ott van a jövő...

A zsvány hirtelen nagyot mozdul. Nem az agyánál, nem a kakasa tövével fogja meg a puskáját, hanem torkon ragadja, a csővé végén — megfojtja. Azután atlétai mozdulattal csóválja meg a feje fölött és elhajítja messzire fel, a bükkök zugó, zengő koronáira közé. Azután vissza se néz, úgy tűnik el a vesztett birodalom utolsó peristiluszának a zokogó oszlopai között. Az olasz belevágja csákányát a harmattalan pázsit gyenge fűborjába és belekapaszkodva a csákány nyelébe, diadalmasan emelkedik ki az árokból. Győzött.

... Ha nem is egészen így, de annál bizonyosabban egészen így érkezett meg a kultura a Bakony rengetegébe. Haldokló druidák sirása zengett az erdő csarnokában, kétségbeesett oreadók kényszerültek rá évezredek hallgatás után fenn a hegytetőkön, hogy tompa ékhóval dübörögjék vissza, le a völgybe a munkának, a ma hétköznapijának a hangját...

Azt kell hinnem — vagy talán csak képzeledés, hogy a hegyek fia megérti a hegyek beszédét is? — hogy valami ilyen gesztussal, ha nem is ilyen szinpadiasra kisztilizált módon tünt el az utolsó haramia a Bakony erdejéből. És ha jártál valaha a Bakony vasútján, olvasó, ha láttad a Cuha mesés pompáját, ha észrevetted, hogy ez az a völgy, amelyet úgy kell szeretni, hogy még a fenyő is csak gyalog tudja odahagyni, hogy azután csak ott fenn, a Hajmatető bozontos sörteje között szökkenjék sudrára, ha akár innen, akár amonnan jövet látod, hogy hol a Gombási csárda, hol meg az Eplényi csárda áll ott a zsványok hajdani birodalmának a küszöbén, akkor magad is megérted a bükkerdő szavát. És megérted, hogy a Cuhan keresztül még lefelé is csak köhögve merész vasut ilhégése elveszi még ma is az esztét a modern zsvány modern pandurjainak is és szabadságról beszél még Makkos Vendelnek is, aki eltűnik a bozótban, vagy pedig, mint a hivatalos jelentés oly szépen mondja: „beleesik a százalékba”.

Az utolsó zsvány eltűnt, mert hiszen bizonyos, hogy amire ez a szó nyomdafestékké válik, akkorra Makkos Vendelt is összeszedetejük valahol vagy Kádárta környékén, vagy Csátár alatt a csendörök — nem lehet ma már a Bakonyból tovább menekülni — de a romantikának az a kék virága, amiről Novalis beszél, most is ott virít a tetők oldalán, a hegyek lanka hajlásain, a friss fű halaványzöld fűborja között. Ezt nem vette el a csákány, amelyik, beismerelem, hogy nagyon bölcsen, diadalmasodott a puskán, a romantika, a vadul szép gyönyörűség, amelynél lehet talán másutt impozánsabb a hegy, csalogatóbb a völgy, de amelyik elevenen beszél még ma is és a mindenség hangján magyarázza, hogy milyen nagy az Isten, az ott van még most is, a sinen vérző szívi Bakonyának a közepén is ott maradt.

Bizonyosan tudom, hogy az andalított el a Vendel őreinek a figyelmét is és az

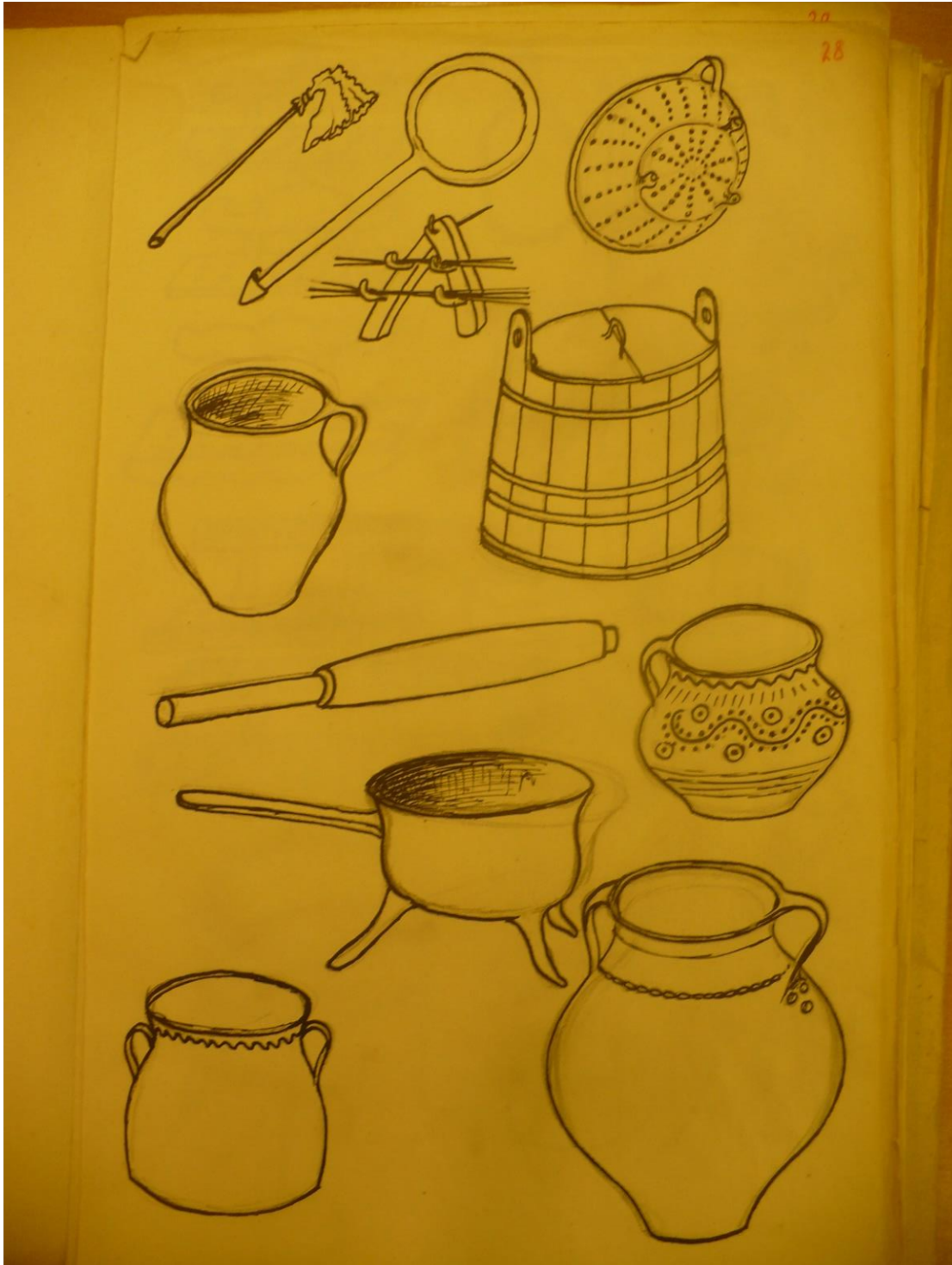
3. kép: Gönyey (Ébner) Sándor rajzai a gyűjtése idején használt háztartási eszközökről
(1939-1940)

Forrás: Kész B. – Kész M.: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*: 22. o.

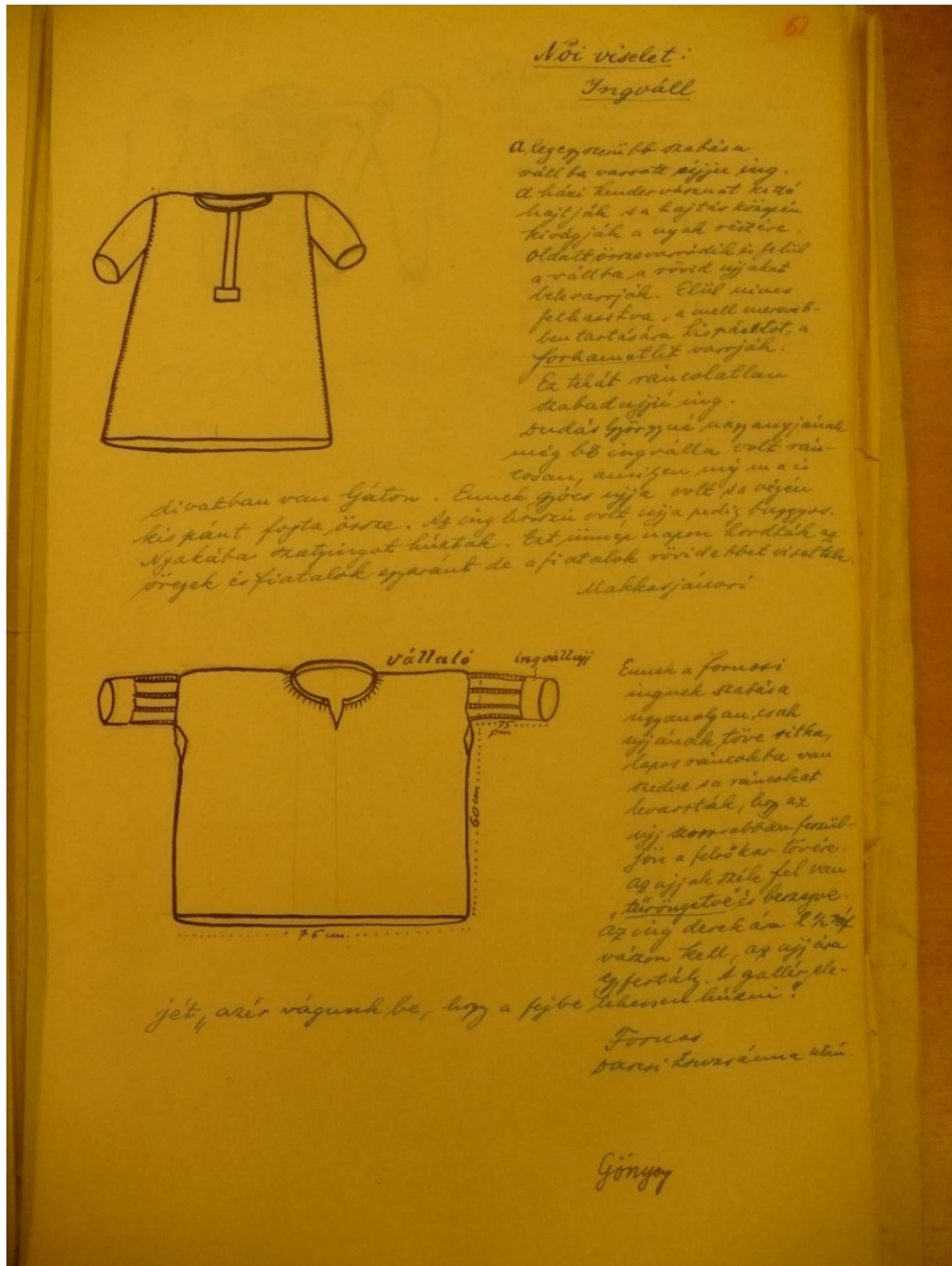
4. kép: Gönyey (Ébner) Sándor rajzai a gyűjtése idején használt háztartási edényekről
(1939-1940)

Forrás: Kész B. – Kész M.: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*: 23. o.

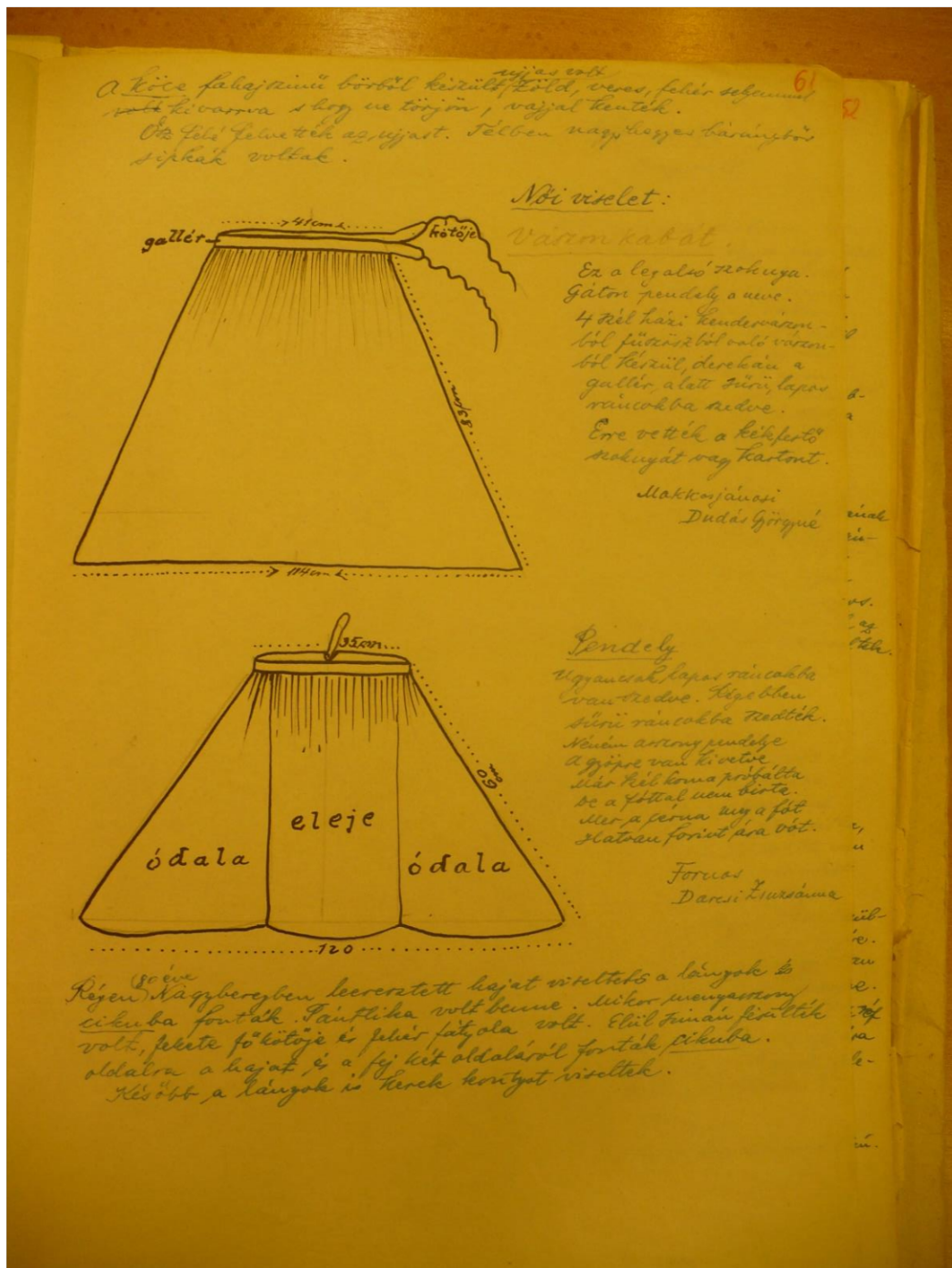
5. kép: Női viselet, Makkosjánosi, Fornos (Gönyey (Ébner) Sándor rajzai, 1939-1940)

Forrás: Kész B. – Kész M.: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*: 25. o.

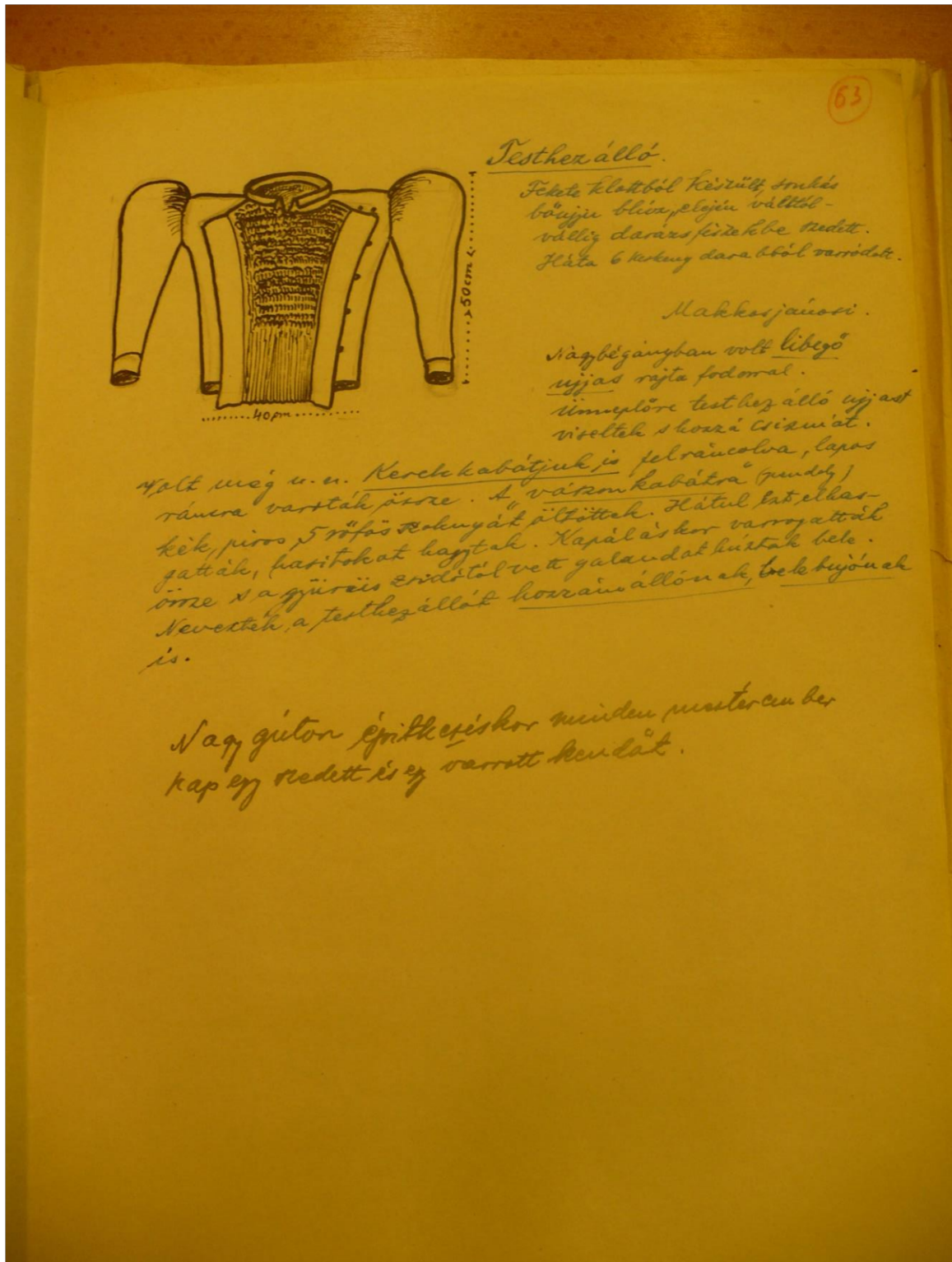
6. kép: Női viselet, Makkosjánosi, Fornos (Gönyey (Ébner) Sándor rajzai, 1939-1940)

Forrás: Kész B. – Kész M.: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*: 46. o.

8. kép: Női viselet, a „testhezálló”, Makkosjánosi (Gönyey (Ébner) Sándor rajza, 1939-1940)

Forrás: Kész B. – Kész M.: *A Szernye-mocsár falvainak néprajzi jellemzése Gönyey (Ébner) Sándor kutatásai alapján*: 48. o.

9. kép: Jaró Eszter két gyermekével az 1930-as években
(Forrás: Botlik 2001, 73-80 o.)

10. kép: Jellegzetes gáti parasztudvar

(Forrás: Botlik 2001, 92-103 o.)

11. kép: A II. világháború és a szovjet légereik áldozatainak emlékműve, illetve az elhurcoltak kopjafája

(Fotó: Darcsi Szabina, 2020)

12. kép: Kacsó Károly háza, amely mai napig megőrizte fából készült oszlopát

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

13. kép: Bak Vivien háza, amelynek a tornácát már beépítették

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

14. kép: Fából készült böleső és kisszék

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

15. kép: A hátsó udvar épületei: disznóól

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

16. kép: A hátsó udvar épületei: fából készült tyúkól

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

17. kép: Kislány fellépési ruha
(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

18. Felnőtt férfi és női viselet

(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

19. kép: Cserépkorsók
(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

20. kép: Borotválkozó tükör
(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

21. kép: Fali tükör
(Fotó: Darcsi Szabina, 2021)

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

Дата перевірки:
16.05.2022 20:44:40 EEST

Дата звіту:
16.05.2022 20:47:35 EEST

ID перевірки:
1011208716

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100006701

Назва документа: DarcsiSzabina_BA_Istoriya_2022

Кількість сторінок: 57 Кількість слів: 12085 Кількість символів: 91085 Розмір файлу: 5.21 MB ID файлу: 1011101426

10.6% Схожість

Найбільша схожість: 3.28% з Інтернет-джерелом (https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/264644/Kesz_Bar..)

8.8% Джерела з Інтернету

71

Сторінка 59

6.85% Джерела з Бібліотеки

101

Сторінка 60

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1